

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

Katedra literární kultury a slavistiky

**PROMĚNY PREZENTACE OSOBNOSTI A DÍLA MILANA
KUNDERY OD 90. LET PO SOUČASNOST VE
STŘEDOŠKOLSKÝCH UČEBNÍCÍCH**

Bakalářská práce

TEREZA TAHADLOVÁ

Vedoucí práce: PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

Pardubice 2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Tahadlová**
Osobní číslo: **H14156**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia: Historicko-literární**
Název tématu: **Proměny prezentace osobnosti a díla Milana Kundery od 90. let po současnost ve středoškolských učebnicích**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka provede zevrubnou analýzu učebnic literární výchovy (stranou její pozornosti nezůstanou ani příslušné čítanky) pro střední školy od 90. let do současnosti. Zaměří se na vyhledávání pasáží, v nichž je středoškolským studentům představována osobnost Milana Kundery a jeho dílo. Shromážděný materiál se pokusí interpretovat především v intencích toho, jak se v posledním zhruba čtvrtstoletí obraz Milana Kundery ve středoškolských učebnicích vyvíjel a měnil, na co jejich autoři kladou opakovaně důraz, co naopak zůstává upozaděno atd.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HNÍK, Ondřej. Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru. Praha: Karolinum, 2014. 179 s. ISBN 978-80-246-2626-0. HORÁK, František et al. Didaktika základní a střední školy. 2. vyd. Praha: SPN, 1990. 245 s. CHLUP, Otokar. Středoškolská didaktika. Brno: Společnost Nových škol, 1935. 356 s. Knihovna nových škol; sv. 11. KOSTEČKA, Jiří. Do světa češtiny jinak: (didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi). Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. 229 s. ISBN 80-85787-24-5. NOVÁK, Radomil. Nové možnosti ve vzdělávání učitelů literatury. In: Jazykové a literární vzdělávání žáků, učitelů a vychovatelů - teorie a současná praxe. V Ostravě: Ostravská univerzita, 2004. 45 - 53 s. ISBN 80-7042-361-7

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **29. dubna 2016**

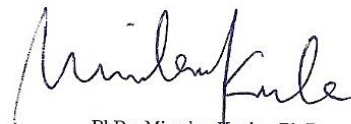
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení autorky

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním přístupem své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 28.3. 2018

Tereza Tahadlová

Poděkování

Děkuji PhDr. Ivo Říhovi, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval. Mé poděkování patří též personálu Pedagogické knihovny J. A. Komenského za ochotu během získávání údajů pro výzkumnou část práce. Obzvláště děkuji všem mým přátelům, blízkým a rodině za podporu a pomoc během studia na Univerzitě Pardubice.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá proměnami prezentace díla a života Milana Kundery ve středoškolských učebnicích a čítankách vydávaných od 90. let 20. století po současnost. Teoretická část práce se okrajově zabývá nástinem didaktických metod, systémů a zásad výuky literatury a jejich vývojem. V teoretické části je zahrnuta i analýza soustředící se na výběr Kunderových děl použitých v učebnicích. V praktické části je pozornost zaměřena na rozbor učebnic a čítanek. Práce zkoumá, jakým způsobem se prezentace Kunderova díla v analyzovaných učebnicích v průběhu let proměňovala.

Klíčová slova

Milan Kundera, učebnice, čítanka, středoškolská četba, literární výchova, analýza, literární didaktika

Title

The Changes in Presentation of Milan Kundera's Life and Works in Secondary School Textbooks since the 90's to the Present Day

Abstract

This Bachelor thesis deals with the changes in presentation of the works and life of Milan Kundera in a way they are described in secondary school textbooks and reading-book that were published in the period from the 90's of the 20th century to the present day. The theoretical part of the thesis touches upon an outline of didactic methods, systems and principals of teaching literature and their development. The theoretical part includes an analysis with emphasis on the selection of Kundera's works that are used in the textbooks. The practical part is dedicated to the analysis of textbooks and reading books. The thesis examines in how has the presentation of Kundera's works changed in the analysed textbooks over the years.

Key words

Milan Kundera, textbook, reading-book, high school reading, literary education, analysis, literary didactics,

Obsah

Úvod.....	7
1. Výuka literatury na středních školách	9
1.1. Literární vzdělání a vymezení cíle vzdělávacího předmětu	9
1.2. Systémy, zásady a metody.....	10
1.3. Obecné cíle učitele ve výuce a motivace.....	14
1.4. Učebnice	14
1.5. Milan Kundera v rámci výuky na středních školách.....	15
2. Milan Kundera v učebnicích.....	18
2.1. Učebnice – literárněhistorické přehledy.....	18
2.2. Rozdělení učebnic podle typu škol, doplňkové učebnice.....	18
2.2.1. Na jaké romány a povídky je tvůrci učebnic soustředěna pozornost ...	21
2.2.2. Autorův život a obecné povědomí o něm v učebnicích	27
2.2.3. Fabule děl Milana Kundery v učebnicích	33
2.2.4. Témata a motivy ve vybraných dílech Milana Kundery	35
2.2.5. Postavy a jejich charakteristika.....	37
2.2.6. Jazykové prostředky a kompozice v díle Milana Kundery z pohledu tvůrců učebnic.....	41
2.2.7. Charakteristika Kunderova stylu.....	43
2.2.8. Rozdíly v prezentaci Milana Kundery a jeho díla v učebnicích	45
2.3. Čítanky	47
2.3.1. Vybrané pasáže	47
Závěr	54
Summary	58
Prameny a literatura	60
Prameny – učebnice a čítanky	60
Prameny – dílo Milana Kundery	62
Literatura	62

Úvod

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak se měnil způsob prezentace osobnosti a díla Milana Kundery ve středoškolských učebnicích a čítankách od počátku 90. let do současnosti. Pro dosažení odpovědí bude využito dvacet jedna středoškolských učebnic, ve kterých jsou věnovány kapitoly Milanu Kunderovi a jeho tvorbě. Tyto učebnice byly rozděleny podle typu na čtyři skupiny: učebnice určené pro výuku na gymnáziích; učebnice určené pro výuku na odborných středních školách; univerzální učebnice, ty jsou běžně využívané na různých středních školách, a učebnice doplňkové, ty nemají patřičný certifikát umožňující oficiální doplnění výkladu učitele. Dále bylo využito i třináct čítanek obsahujících ukázky z děl Milana Kundery. I čítanky byly rozděleny do několika skupin podle téhož systému.

První, teoretická část se okrajově zabývá didaktikou literatury, konkrétně je pozornost soustředěna na učitele vyučující literaturu a na prostředky, jakými je doporučováno vštěpovat studentům znalosti v oblasti literární výchovy. Součástí teoretické části práce je i nastínění didaktických metod, systémů a zásad výuky literatury a jejich vývoj. Není opomenuta ani podkapitola věnující se učebnicím a čítankám jako dalším důležitým složkám výuky literatury na středních školách, v níž je nastíněna i metodika, kterou by se měl inspirovat tvůrce při vytváření učebnice či čítanky. Pro vypracování těchto kapitol bylo využito publikací například od Ondřeje Hníka či Radomila Nováka.

Jelikož se tato práce zabývá Milanem Kunderou, je poslední podkapitola teoretické části věnována jemu jako významnému spisovateli, který si získal místo v učebních plánech středoškolské literární výuky. Tato kapitola zahrnuje i analýzu provedenou s důrazem na výběr jeho děl použitých v učebnicích, jejíž poznatky jsou nadále zpracovány v praktické části této práce.

Druhá, praktická část je soustředěna na rozbor učebních knih a čítanek. Pro přehlednost je analýza rozdělena na několik dílčích jednotek, rozčleněných do podkapitol. Čítanky byly opět nejdříve rozděleny podle typu. Zde je zaměřena pozornost nejen na úryvky textu z děl Milana Kundery, ale i aspekty, pro které sem byly tvůrci čítanky zařazeny, včetně metatextů, osvětlujících Kunderovu tvorbu.

Tato bakalářská práce se jako jedna z mála zabývá proměnami prezentací díla a života Milana Kundery ve středoškolských učebnicích a čítankách, čímž částečně navazuje

na počín Veroniky Caltové. Avšak její bakalářská práce nazvaná *Reprezentace díla Milana Kundery ve školním literárním kánonu* se proměnami prezentace díla a života Milana Kundery v učebnicích a čítankách zabývá jen okrajově. Hlavní část její práce je věnována školnímu literárnímu kánonu, v menší míře pak životu a dílu zmiňovaného autora.

Tato práce pomocí kritické analýzy odhaluje nejen proměny učebnic literatury a čítanek od 90. let minulého století po současnost, ale rovněž i formu použité prezentace Kunderovy tvorby, výběr stěžejních děl a míru jejich rozboru, jakož i jejich frekvenci v těchto publikacích.

1. Výuka literatury na středních školách

Předmět Český jazyk a literatura patří mezi primární předměty středních škol. Češtináři mají za úkol vštípit studentům do paměti jazykové pojmy, pravidla českého pravopisu a další základy mluvnice. Druhou částí tohoto předmětu je literatura. „Intepretace literárního díla je v osnovách a následně v práci pedagogů stále chápána jako doplňující výuková metoda. Tento stav vychází jednak z přežívajícího pojetí výuky literatury zejména akcentem na její složku literárněhistorickou, jednak z malé připravenosti studentů učitelství zvládnout základní metody interpretace v jejich teoretické, aplikované a didaktické rovině a následná obava z malé efektivity této metody v praxi. Cílem našeho snažení je postupná změna pojetí literatury v tom smyslu, že se jejím osnovným základem stane recepce a interpretace textů.“¹ Rozhodně je na místě dále traktovat o didaktických systémech a zásadách či vyučovacích metodách, kterých by se měl držet středoškolský učitel. Nicméně bych ráda tuto kapitolu pro začátek rozvinula o podkapitolu osvětlující téma literárního vzdělání a jeho důležitosti, neboť právě ta nemusí být vždy tak zjevná.

1.1. Literární vzdělání a vymezení cíle vzdělávacího předmětu

Jak již bylo výše zmíněno, „literární výchova je součástí primárního vzdělávacího předmětu Český jazyk a literatura. Je to tedy látka s nejvyšší hodinovou dotací a je to povinný maturitní předmět. Výlučnou jedinečností vzdělávacího předmětu je nezbytnost znalosti českého jazyka pro další školní i mimoškolní vzdělávání, ale také kulturní či společenská zakotvenost. Vlastním obsahem literární složky českého jazyka jsou texty, především texty umělecké literatury. Byť mají tyto texty ze své podstaty fikční povahu, dovolují nám chápat svět, přibližují nás kultuře a poskytují nám umělecký zážitek.“² Epika, drama i lyrika působí na naši emocionální stránku, ale i na stránku rozvojovou a vzdělávací, což je jeden z nejdůležitějších aspektů předmětu jako takového. Tato stránka literatury již byla nazírána z pohledu literárněhistorického, kritického, literárněvědného, zatímco literární didaktika sama o

¹ NOVÁK, Radomil. Nové možnosti ve vzdělávání učitelů literatury. In: *Jazykové a literární vzdělávání žáků, učitelů a vychovatelů – teorie a současná praxe*. V Ostravě: Ostravská univerzita, 2004. s. 45.

² HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. s. 11.

sobě si musí své místo na slunci teprve dobýt. „Didaktika literatury má široký a vnitřně strukturovaný předmět zkoumání, který je složité zajistit výzkumně, publikačně, ale i např. personálně. Musí obsáhnout literární výchovu v předškolním vzdělávání, tedy předčtenářskou literární výchovu (čtenářskou pregramotnost); čtení a literární výchovu v primární škole; literární výchovu na 2. stupni základní školy; literární výchovu na střední škole a konečně i vysokoškolské literární vzdělávání.“³ Aby ovšem bylo možné obsáhnout literární výchovu na všech zmíněných stupních, musí si pedagogové v rámci tohoto předmětu vymezit cíle, kterých se budou snažit dosáhnout.

Výše jsem uvedla, že základem literární výchovy je umělecký text. Aby předmět byl prospěšný, musí student danému uměleckému textu porozumět. Tento vzdělávací předmět si tedy klade za cíl nabídnout studujícím takový výklad, který by byl v souladu s obsahem textu a zároveň byl pro posluchače srozumitelný. Student po přijetí takového vysvětlení má být schopen po přečtení daného textu vytvářet a prezentovat svůj názor či hypotézu. Podle Ondřeje Hníka „má student při výchově literatury rozvíjet své schopnosti prostřednictvím četby a dále získat schopnost tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu. V rámci gymnazijní literární výchovy má student být schopen brát zřetel k tradičnímu pojetí literárního vzdělání a být schopen tvořivé práce s textem vedoucí k porozumění významové výstavby textu a posouzení díla z hlediska stylového.“⁴ Takto vymezené cíle mají napomáhat při výkladu látky literární výchovy a studenti díky správnému výkladu by měli být schopni dosáhnout kýžených výsledků. Ovšem těchto výsledků a žádoucího výkladu lze dosáhnout pomocí metod a systémů, které se v průběhu let samozřejmě proměňovaly.

1.2. Systémy, zásady a metody

„Didaktickým systémem rozumíme komplex rysů formální i procesuální stránky vyučování, které odpovídají určitým společenským názorům doby a akceptují soudobé či perspektivní cíle vzdělání. Jde tedy o určité teoretické přístupy, které se více či méně

³ HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. s. 12 – 13.

⁴ Tamtéž, s. 15 – 16.

odrážejí v pedagogické praxi, podmínkách, zásadách, organizačních formách a metod vyučování.“⁵

Podle toho, zda byl brán zřetel více k činnosti učitele či studentů, lze v historii rozpoznat dvě krajní alternativy. Systém tradiční (didaktika herbartovská) — zaměřuje pozornost převážně na činnost učitele a žáka chápe v podstatě jako manipulovatelný objekt vyučování. Systém tzv. progresivistický (didaktika deweyovská) — zaměřuje pozornost naopak převážně na činnost studentů a učitele odsouvá do pozadí, do role podněcovatele, projektanta, konzultanta, poradce a koordinátora — žák má být co nejaktivnějším subjektem učení. Ovšem ani jedna z těchto krajností nemohla vyhovět požadavkům efektivního výchovného vyučování. Systém současný — zřetel k dialektické jednotě činností učitele i žáků, role subjektu výchovy a vzdělávání se jen postupně, ale důsledně přenáší z učitele na žáky ⁶

V historii se ale učitelé i žáci mohli setkat například i s koncepcemi individuálního vyučování, hromadného vyučování či individualizovaného vyučování.

Pochopitelně v každé vyučovací činnosti nacházíme i normy a pravidla, která ji ovlivňují a usměrňují. V průběhu historického vývoje se dospělo k formulaci jistých požadavků, které vycházejí z postupného poznání podstaty této činnosti. Pro vyjádření těchto obecných požadavků se ustálil pojem „didaktické (vyučovací) zásady“.⁷

Jelikož didaktické zásady byly formulovány postupně na základě zobecňování kladných zkušeností učitelů, lze vyvodit, že didaktické zásady nemají trvalou nadčasovou platnost, nýbrž se postupně vyvíjejí. Tyto zásady musí však tvořit určitý systém. Skoro ve všech učebnicích lze nalézt zmínku o prvním ucelenějším systému didaktických zásad, formulovaném již J. A. Komenským. Současná didaktika navazuje na mnohé didaktické zásady stanovené významnými osobnostmi. V mnoha učebnicích didaktiky se objevují propojené soustavy didaktických zásad tak, jak je považují jednotliví autoři za významné. ⁸ To se výrazně projevuje právě ve způsobu prezentace děl Milana Kundery ve středoškolských učebnicích.

⁵ HORÁK, František. *Didaktika základní a střední školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1985. s 52.

⁶ Tamtéž, s. 52.

⁷ Tamtéž, s.128.

⁸ Tamtéž. s. 129.

Za základní didaktické zásady bývají pokládány zásada uvědomělosti a aktivity, zásada názornosti, zásada soustavnosti, zásada přiměřenosti a zásada trvalosti. Zásada uvědomělosti a aktivity bývá zpravidla uváděna jako první. Je chápána jako požadavek, aby se žáci aktivně účastnili vyučovacího procesu. Zásada názornosti vyjadřuje požadavek, aby žáci při učební činnosti vycházeli ze smyslového vnímání – měli by poznávat skutečnost na základě bezprostředního vnímání předmětů a jevů nebo jejich zobrazení. Zásada soustavnosti poukazuje na to, aby studenti postupovali systematicky při osvojování dovedností a vědomostí. Samozřejmě nestačí pouze systematický výklad látky, nezbytné je také soustavné opakování a procvičování. Zásada přiměřenosti usiluje o zvyšování celkové úrovně rozvoje žáků. Tato zásada se chápe přizpůsobeně s věkovými zvláštnostmi a předpokládá, že vyučující bude přihlížet k individuálním možnostem jednotlivých žáků. Zásada trvalosti klade požadavek syntetického charakteru. U této zásady jde o souvislost s pamětí - má na zřeteli trvalé osvojení dovedností a vědomostí na úrovni takové, aby nasbírané zkušenosti a vědomosti byly pro každého jedince trvalým a použitelným nástrojem jeho dalšího sebevzdělávání a později i v pracovní činnosti.⁹ Dále se můžeme setkat s dalšími zásadami jako zásada vědeckosti, zásada propojení teorie s praxí či zásada zpětné vazby.¹⁰

Didaktické neboli vyučovací metody rozhodně patří k základním aspektům sloužícím při výuce. Výběr primárních metod se odvíjí od nejvíce frekventovaného užívání, motivační hodnoty. Ačkoliv je na metody nazíráno jako na sobě rovné, některé podníti zájem studenta více a jiné méně.

Z těchto hledisek je proto pozornost kladena na metody indukce a dedukce, výkladu, problémové a heuristické metody, hry a nakonec prověřování, hodnocení a klasifikace.

Faktory, které ovlivňují zařazení daných metod, mohou být shrnuty jako cíle hodiny, zamýšlená struktura hodiny, charakter učební látky, úroveň dané třídy, osobnost učitele a jeho pedagogický styl a okamžitá situace ve třídě. Ústředním faktorem těchto metod je ovšem výchovný a výukový cíl.

¹⁰ HORÁK, František. *Didaktika základní a střední školy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1985. s. 130 - 135.

Organické propojení metod indukce – způsob výuky, při němž studující formulují obecný závěr z dostatečného množství potřebných dílčích výchozích fakt a dedukce – studenti učiní platný závěr jen pro jednotlivý jev na základě nějaké obecné defaultní premisy, se prokázalo jako ideální a jednotná metoda.¹¹ Druhá efektivní metoda je výše zmíněný výklad. Výklad je takový způsob výuky, při němž je učitelem prezentována látka formou souvislé přednášky. V čisté formě výklad přímo uvádí i samotné závěry. Problémová metoda je teoreticky definována jako postup učitele, při němž je studentům předložen úkol, jehož řešení není ihned možné za použití pouhých faktografických momentálně dostupných znalostí. Heuristická metoda známá jako sled kroků, kterými student objevuje poznatky postupně, nikoliv naráz v hotové podobě.¹² Nyní se dostávám k metodě, která je často atraktivní právě pro studenty a tou metodou je hra. „Hra je taková činnost, při níž se jedinec či kolektiv snaží dospět podle stanovených pravidel k řešení úkolů, jejichž úspěšné zvládnutí předpokládá překonání jistých překážek (daných aktivitou protihráčů nebo charakterem zadaného úkolu), přitom toto překonávání překážek by mělo účastníkovi hry přinášet zábavu a přirozený stimul pro uvolnění potřebného či fyzického nasazení, přítomen má být prvek soutěživosti a nasazení.“¹³ Konečnou vyučovací metodou je výše zmíněná metoda: prověřování, hodnocení a klasifikace. Poslední tři metody jsou jednou z nejsložitějších a nejdiskutovanějších složek výchovně – vzdělávací práce učitele. Zvláštní jsou v tom, že mají několik funkcí, které jsou ústřední pro pedagogickou práci.

Tyto funkce jsou diagnostická, prognostická, kontrolní, regulační, výchovná, motivační, sociální a verifikační.

Pro přesnost byly terminologicky ustálené pojmy pro postup učitelových metod prověřování, hodnocení a klasifikace. Je to hodnocení, klasifikace, zkoušení opakování a kontrola.¹⁴

¹¹KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak: (didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany: H&H, 1993, s. 32 – 33.

¹² Tamtéž, s. 36 – 39.

¹³ Tamtéž, s. 43.

¹⁴ Tamtéž, s. 45–49.

1.3. Obecné cíle učitele ve výuce a motivace

V této části bych v několika řádcích chtěla nastínit základní rozdělení cílů učitele. Konkrétně jsou to ty skutečnosti, které by češtinář měl mít trvale na paměti, aby jeho výuka byla co nejproduktivnější. Prvním obecným cílem je cíl informativní. Značí snahu předat žákovi jistou sumu faktografických údajů nutných pro poznání obzoru samého, jako podklad pro jejich další tvůrčí aplikaci. Tudíž jde o studentovy znalosti. Druhým, tedy formativním cílem vyučující sleduje budování a rozvíjení studentových postojů a návyků. Poslední instrumentální cíl klade důraz na aplikační dovednosti a schopnosti studenta.¹⁵

Kromě systémů a metod, jakými lze na výuku literárního díla nahlížet, je rozhodně neméně důležitou součástí takové výuky motivace, která je zásadním pedagogickým problémem, a jak již bylo výše zmíněno, je jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují cíle edukačního snažení učitele. Motivaci lze rozdělit na dlouhodobou a aktuální. Obě mohou být vždy buď vnitřní, nebo vnější. Dlouhodobá motivace se soustředí na relativně trvalé, průběžné a soustavné přesvědčení studenta o smysluplnosti studia daného oboru. Aktuální motivace souvisí s jednou konkrétní hodinou. Co se týká vnější a vnitřní motivace, vnější může vyvolat např. osobnost učitele, rodičů, obava z neúspěchu, zatímco vnitřní motivace většinou souvisí s talentovou orientací studenta na daný předmět a jeho zájmem o něj. To znamená, že je student poháněn vlastním nutkáním k vyvíjení studijní činnosti.¹⁶

1.4. Učebnice

Další důležitou složkou výuky literatury na středních školách jsou rozhodně učebnice. Učebnice by měla být psána jasně a má být přizpůsobena věku a chápavosti studentů. V obsahové stránce by měla (univerzální typ) zahrnovat alespoň didaktické minimum, tak aby průměrní studenti mohli látku zvládnout. Dále látka v učebnicích má být uspořádána podle vědeckého stavu oboru a měla by sloužit studentovi jako pomůcka domácí přípravy.¹⁷ Metoda učebnic bývá rozdělována na induktivní a deduktivní.

¹⁵ KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak: (didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany: H&H, 1993, s. 12.

¹⁶ Tamtéž, s.16–17.

¹⁷ CHLUP, Otakar. *Středoškolská didaktika*. Brno: Společnost nových škol, 1935, s. 328. - 330.

Jednotliví odborníci skládají dnes učebnice podle individuálních měřítek. Skladba středoškolských učebnic se tedy může rok od roku lišit, což se odráží i na způsobu prezentace Milana Kundery a jeho děl.

Jako na další druh učebnice je dnes nazíráno na čítanky. „Každý tvůrce čítanky musí mít na zřeteli didaktický potenciál vybraného textu/úryvku a zároveň reálné cíle navrhované práce s textem. Samotný výběr textu je velice časově náročný, má-li to být text do jisté míry kanonický či reprezentativní, zároveň nikoli notoricky známý z jiných čítanek – texty musí být navíc pro cílovou skupinu studentů přitažlivé či alespoň něčím blízké. Úryvek musí být natolik dlouhý, aby dával smysl jako celek, avšak natolik krátký, aby žáky nenudil. Dílčí řazení textů i celkové uspořádání textů v čítance a celková koncepce čítanky je sama o sobě plnohodnotným pedagogickým dílem.“¹⁸ Čítanky tedy výrazně ovlivňují i to, jak se nadále bude student stavět ke Kunderovým textům a jak s nimi bude nadále pracovat. Čítanky, a hlavně četba jsou tedy neodmyslitelnou součástí jak učebnic, tak literární výchovy, neboť bez nich by studenti, podle mého názoru, četbě a analýze textů věnovali mnohem méně času a energie.

1.5. Milan Kundera v rámci výuky na středních školách

Poprvé se studenti s Milanem Kunderou v rámci výuky většinou setkávají mezi 18. a 19. rokem svého života. První zmínku o něm tedy mohou zaznamenat letmo ve 3. ročníku a následně dalekosáhlejší informace o Kunderovi dostanou ve 4. ročníku střední školy.

Díky své tvorbě Milan Kundera obsadil adekvátní místo v učebnicích a povinných učebních plánech středních škol. Jako autor bývá v učebnicích zařazen do literatury 50. let, kde je v první etapě probírána jeho poezie, poté následuje etapa 60. let 20. století. Také je zařazen do emigrantské literatury 70. let. Převážně jej ovšem studenti mohou zaregistrovat jako spisovatele v kapitolách o samizdatové a exilové literatuře 70. a 80. let.

¹⁸ HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. s. 44 – 45.

Na Milana Kunderu tvůrce učebnic pohlížejí jako na autora rozvíjejícího linii intelektualizované prózy k vrcholům, které si získaly světové ocenění. Také se v učebnicích studenti mohou dozvědět zajímavost o spisovatelově nevoli k poskytování rozhovorů nebo o zakazování překladů jeho děl do českého jazyka.

Jako počátek Kunderovy tvorby je zaznamenána poezie, ta se skládá ze tří básnických sbírek, skoro ve všech učebnicích je zmiňována sbírka intimní lyriky nazvaná *Monology*, zbylé dvě sbírky *Člověk zahrada širá* a *Poslední Máj* jsou nakloněny socialistickému realismu a v učebnicích jsou zmíněny ojedinele. Chronologicky je po básnických sbírkách zmíněna kniha *Umění románu*, text odborného rázu. Studie a statě jako například *Zrazené testamenty*, *Můj Janáček* či *O sporech dědických* může student v některých učebnicích nalézt také, ale většinou jim není věnována větší pozornost.

Jako druhá etapa Kunderovy tvorby jsou brána autorova dramata. Hojně je v učebnicích představována hra z roku 1962 nazvaná *Majitelé klíčů*. Naopak zbylé dvě divadelní hry *Ptákovina* a *Jakub a jeho pán* lze v učebnicích vyhledat jen zřídka.

Další Kunderovou uměleckou tvorbou je próza. V učebních knihách bývá často jako první zmíněna sbírka povídek nazvaná *Směšné lásky*, některé učebnice také dodávají, že první sešit byl vydaný v roce 1963 a skládal se pouze ze tří povídek, původně se sbírka nazývala *Tři melancholické anekdoty*, poté vyšla v roce 1970 jako soubor deseti povídek s konečným názvem *Směšné lásky*. Nejvíce se v kapitolách věnovaných Kunderovi pojednává o jeho prvním románu *Žert*. Tuto knihu lze zaznamenat ve všech učebnicích 4. ročníku a bývá jí také věnováno nejvíce textu.

Další romány *Život je jinde*, *Valčík na rozloučenou* či *Knihy smíchu a zapomnění* se v učebnicích objevují poměrně frekventovaně, druhým nejčastěji prezentovaným dílem v učebnicích je *Nesnesitelná lehkost bytí*, u této knihy tvůrce učebnic nastiňují, jak autor nahlíží na kýč a jak jej objasňuje. Dalším dílem v učebnicích často zmiňovaným je i román *Nesmrtelnost*, jemuž je obvykle věnovaný text, svým rozsahem srovnatelný s textem o Směšných láskách. Francouzské romány *Pomalost*, *Totožnost* a *Nevědomost* nejsou zaznamenány ani v polovině zkoumaných učebnic, dalo by se to ovšem vysvětlit i tím, že některé učebnice budou starší než výše uvedená francouzská díla.

Výběr autorů a jejich ukázek v čítankách se od výběru autorů a jejich děl v učebnicích téměř neliší. V čítankách nalezneme nejvíce ukázek z románu *Žert*. V téměř stejně hojném počtu lze zaznamenat i úryvky z románu *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Nesmrtelnost*. Opomenuta rozhodně nezůstává ani sbírka povídek *Směšné lásky*, v rámci této sbírky jsou v čítankách texty z povídek, které bývají často rozebírány i v učebnicích, takovou příkladnou povídkou je nejčastěji *Falešný autostop*. Dále v čítankách student může zaznamenat příklady textů z knihy *Život je jinde*. V pouze jediném případě byl zaznamenán text věnovaný divadelní hře a tou byla hra nazvaná *Jakub a jeho pán*.

2. Milan Kundera v učebnicích

2.1. Učebnice – literárněhistorické přehledy

Milan Kundera a jeho díla se v učebnicích objevují od 90. let 20. století. Jak již bylo výše zmíněno, spisovatel je zařazován hlavně mezi samizdatové a exilové literární tvůrce, kteří působili v 70. a 80. letech vedle oficiální české vydávané literatury. Tvůrci učebnice *Česká literatura po roce 1945* jsou toho názoru, že v Kunderových dílech se odehrává „spor člověka a dějin, záměru a výsledku činnosti, rozumu a sentimentu, řádu a živelnosti, duše a těla. V jádru jeho díla je odpor proti neologizaci přírody, tj. přirozeného citu a smyslové rozkoše, a zároveň proti naturalizaci, tj. mytizaci dějin, proti vytváření historických koncepcí určujících obecný smysl jednotlivým konkrétním životům.“¹⁹

2.2. Rozdělení učebnic podle typu škol, doplňkové učebnice

Nejvíce z analyzovaných učebnic pro 4. ročník by se dalo definovat jako „univerzální“. To znamená, že se hodí pro všechny typy středních škol zakončených maturitní zkouškou. Jejich odbornost by měla být na takové úrovni, aby byla pochopitelná pro všechny studenty středních škol a byla jim pomůckou při chápání výkladu látky, ale i při práci se samotným textem. Samozřejmě i univerzální učebnice se od sebe liší převážně tím, jakou cestu výkladu si tvůrci zvolí.

Česká literatura po roce 1945, napsaná Miroslavem Hoznauerem v roce 1992, má na několika stránkách rozepsané informace o období, kde jsou zdůrazněni významní spisovatelé. O samotném Kunderovi a jeho dílech je v učebnici pojednáváno již na několika řádcích, v této části o pár stránek dále je spisovateli věnovaná kapitola o osmi stránkách. Je zde podrobně a chronologicky popsán Kunderův život a také chronologicky srovnávána a rozebírána prozatím veškerá spisovatelova tvůrčí činnost až po román *Nesmrtelnost*. Celkově tedy kapitola působí jako chronologické převyprávění autorova života a jeho tvůrčí činnosti obohacená o komentář samotného spisovatele.

¹⁹ HOZNAUER, Miroslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 75.

V roce 1994 byla poprvé vydána učebnice literatury pro 4. ročník od Věry Martinkové. V této knize je Kundera zmíněn již v literatuře 50. a 60. let a dále je autor zařazen, jak bylo výše několikrát zmíněno, do exilové literatury 70. a 80. let, kde mu následně byla věnována jedna kapitola. Zatímco v předešlé učebnici byla kapitola i veškeré informace obsáhlé, v této učebnici je Kunderovu životu věnován jeden odstavec a zmíněná jsou zde jen frekventovaná díla, každé knize zde náleží pár vět. V této učebnici je celkově autorovi věnována jedna strana.

Poprvé v roce 1995 vyšla učebnice nazvaná *Literatura v kostce*²⁰ od Marie Sochrové. Kapitola o spisovateli se skládá z několika vět o životě autora. Díla, pokud nejsou tolik významná (známá), jsou spíše zmíněna jen v závorkách jako součást etapy v Kunderově tvorbě. Naopak významnějším dílům je věnován až odstavec. Autorka používá většinou stručných až strohých výpovědí. Novější vydání této učebnice se od původního téměř neliší, alespoň v případě tohoto spisovatele.

Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol napsaná Vladimírem Nezkusilem²¹ vyšla v roce 2000, v kapitole o spisovateli je několik prvních odstavců soustředěno na jeho život, na dalších pěti stranách se Nezkusil chronologicky věnuje tvůrčí činnosti a výkladu díla Milana Kundery. Celkově kapitola působí jako chronologické převyprávění spisovatelova života a díla.

Učebnice *Přehled české literatury 20. století* od Vladimíra Prokopa²² vyšla v roce 2002. Kunderovi je zde věnována kapitola, která začíná trochu netradičtěji, a to citátem „*Dříve než budeme zapomenuti, budeme proměněni v kýč. Kýč je přestupní stanice mezi bytím a zapomenutím.*“²³ Dále je na několika řádcích shrnut autorův život a rozsáhle do čtyř dalších stran je rozepsána jeho tvorba.

V knize *Kouzelné zrcadlo literatury*²⁴ jsou autorovi věnovány 4 strany. V okrajové poznámce jsou informace o jeho životě. Poté se tvůrci této knihy soustředí na charakteristiku jeho děl.

²⁰ SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1995.

²¹ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000.

²² PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku na středních školách*. Sokolov: O.K.Soft, 1997.

²³ Tamtéž, s.67.

²⁴ BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005.

V roce 2010 vyšla učebnice nazvaná *Literatura pro 4. ročník středních škol*²⁵ z nakladatelství Didaktis. O dva roky později vyšel první dotisk a v roce 2015 další dotisk této učebnice. Od starších učebnic se liší již na první pohled po otevření. Kapitola je bohatá na ilustrace i barvy, odstavec věnovaný spisovatelově životě je barevně oddělený a stejně tak je barevně odděleno chronologické seřazení autorových děl. Ke každému zmíněnému dílku je uvedeno alespoň pár informací. Na druhém listu této kapitoly jsou odstavce pojednávající o knihách, které určili tvůrci za důležité, tyto texty jsou obohaceny i o citáty z děl. Po otevření učebnice jistě upoutá pozornost její vzhled, který může připomínat komiks.

Další učebnice pro 4. ročník středních škol se nazývá *Literatura v souvislostech*²⁶, vyšla v roce 2014 v nakladatelství Fraus. Svým vzhledem se nejvíce podobá učebnici předchozí. Na každou stránku je zakomponován alespoň jeden obrázek, zajímavosti jsou odděleny v barevných rámečcích. Učebnice nabízí i krátkou ukázkou z významných knih. Autoři zde už nemají svou vlastní kapitolu, jejich díla jsou rozříděna a vmísena do kapitol rozdělených podle doby, desetiletí či významné události. Každému dílu je zde věnováno několik řádků.

Takto se tedy rozdělují a liší učebnice „univerzálního“ typu. Kromě tohoto druhu učebních textů jsem objevila i knihu literatury pro 4. ročník středních odborných škol z roku 2005²⁷. Zde je Milan Kundera zmíněn jako významný exulant vydávající své knihy v zahraničí. Spisovatelovi je věnována kapitola, která se obsáhle zajímá o jeho život. Tvůrci se také podrobně zaobírají jeho knihami. V analyzovaných učebnicích jsem také našla jednu knihu určenou přímo pro gymnázia, ta byla nazvána *Literatura pro IV. ročník gymnázií*²⁸. I zde je hojně věnována pozornost spisovatelovu životu, jako v přechodí učebnici, jsou i zde chronologicky seřazená díla, je provedena jejich charakteristika, jež bývá následována u významnějších textů i malou ukázkou z textu.

²⁵ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol: učebnice*. Brno: Didaktis, 2010.

²⁶ CHROBÁK, JAKUB, Monika HORSÁKOVÁ A Veronika PORTEŠOVÁ. *Literatura v souvislostech 4: od psacího stroje k počítači, aneb, Literatura 2. poloviny 20. století a počátku 21. století: literatura pro střední školy: učebnice*. Plzeň: nakladatelství Fraus, 2014.

²⁷ SOUKAL, Josef. *Literatura pro 4. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005.

²⁸ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005.

V poslední řadě jsem našla typ knih, které se mohou zdát jako učebnice, nicméně jim nebyl přidělen certifikát, který by umožňoval, aby výuku učitele oficiálně doplňovaly právě ony. Tyto knihy označuji jako doplňkové učebnice. *Přehled literatury: stručný přehled literární teorie a historie pro maturanty*²⁹ má studenty připravit na maturitní otázky z literární výchovy. V jednom odstavci je shrnut Kunderův život a až na pár výjimek, kterými jsou *Žert*, *Valčík na rozloučenou* a *Nesnesitelná lehkost bytí*, je knihám věnován pouze jeden řádek. Výše zmíněným výjimkám je poskytnut odstavec. V další knize nazvané *Literatura: přehled středoškolského učiva*³⁰ pod edicí Maturita je Kunderovi věnováno zhruba pár vět o jeho dílech chronologicky seřazených od sborníku *Směšných lásek* po román *Nesmrtelnost* a eseje *Zrazené testamenty*. Závěrem je zde ještě *Čtenářský deník k Literatuře v kostce*³¹. V tomto čtenářském deníku je hlavním tématem román *Nesnesitelná lehkost bytí* následována ukázkou z díla, převyprávěním děje a také v této knize nechybí ani charakteristika textu či postav.

2.2.1. Na jaké romány a povídky je tvůrci učebnic soustředěna pozornost

Dříve než bude zaměřena pozornost čistě jen na povídky a romány, měla by být zmíněna významná Kunderova básnická sbírka *Monology*, o kterou se zajímají především autoři učebnic *Česká a světová literatura po roce 1945* a *Česká literatura po roce 1945*. Podle obou učebnic nebyla kritikou přijata a v obou se nachází komentář komunistického literárního kritika Václava Pekárka, který se ke sbírce vyjadřuje. „Nevím, kde se v mladém básníku nabralo tolik deziluzí z milostného života, kde nabral dech k líčení tolika ‚krás‘, že se ti ani nechce citovat, jak jsou nelidské, nehumánní a v odporu ke všemu, co kultura z lidské lásky tvořila.“³² V učebnicích se objevuje i domněnka, že pobuřujícími mohli komunističtí kritici shledávat básně

²⁹ BAUER, Alois. *Přehled literatury: stručný přehled literární teorie a historie pro maturanty*. Olomouc: Rubico, 2005.

³⁰ POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2005.

³¹ SOCHROVÁ, Marie. *Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1999.

³² NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 72.

Odcházím a *Past*. V první básni žena opouští vlivného muže a ve druhé je líčen milostný život byrokrata.

Kromě básní se tvůrci výše zmíněných učebnic podrobněji věnovali dramatické prvotině Milana Kundery nazvané *Majitelé klíčů*, ke které přidávají komentář samotného autora, jenž ke hře napsal, že je „mýtem lidské malosti, která se dala na pochod, a každého, kdo se jí namane do cesty, se snaží uchvátit a uvláčet ve svém strašném boji o nic – zároveň je mýtem o zkáze těchto vojáků malosti, kteří – žijíce v sebeklamu, vidíce pouze do blízka – umírali pak v kritických situacích, nevědouce proč, zašlápnuti botou, o níž ani nevěděli, na čí noze byla obuta.“³³

Jiné učebnice nabízejí spíše informace o hře *Jakub a jeho pán*. Zde je již patrná česko-francouzská inspirace. Hra je vystavena na principu několikanásobných variací dějových i tematických. Do popředí vstupuje otázka lidské identity. „Všechno, co se kdy na světě přihodilo, bylo stokrát přepsáno, a nikoho ani nenapadne se podívat, jak to doopravdy bylo. Lidé byli už tolikrát přepsáni, že ani nevědí, co jsou“³⁴ Kundera hru napsal po sovětské okupaci. „[...] tváří v tvář věčnosti ruské moci prožíval jsem v Praze násilný zánik západní kultury takové, jaká byla počata na úsvitu novověku, založeného na individuu a jeho rozumu, na pluralismu myšlení a toleranci... Když tíživá ruská iracionalita dopadla na mou zemi, pocítil jsem instinktivní potřebu nadýchat se zhluboka ducha západního Novověku. A zdálo se mi, že není koncentrován nikde s takovou hutností jako v tom karnevalu inteligence, humoru a fantazie, jímž je Jakub fatalista.“³⁵

Kundera se nadále již nevěnuje básním a divadelním hrám, další období jeho tvorby je věnováno próze. „Teprve od této chvíle začíná můj souvislý literární vývoj, který byl sice nadále plný překvapení, ale v němž už nedošlo k žádné změně orientace.“³⁶ Prvním Kunderovým prozaickým dílem byl soubor povídek *Směšné lásky*, který měl značný čtenářský ohlas již v době, kdy vyšel první díl povídkových sešitů nazvaný *Tři melancholické anekdoty*. „V nevinném rouše renesančně hravé a současně klasicky střídme formy nám autor vypráví frivolní příběhy s hlubokými

³³ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 72.

³⁴ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 336.

³⁵ Tamtéž, s. 336.

³⁶ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku literatury na středních školách*. Sokol: O.K. Soft. 2002, s. 68.

filozofickými a společenskokritickými podtexty.³⁷ Tak popisuje sbírku povídek Helena Kosková, jejíž komentář k povídkám byl vložen do učebnice *Česká a světová literatura po roce 1945* a *Česká literatura po roce 1945*. „Dobové kritiky vyzvedaly, že Kunderovy povídky se vracejí k nejlepším tradicím českého vypravěčství, že v sobě spojují poláčkovský humor s vančurovskou poezií a láskou k vyprávění, k zajímavému a napínavému příběhu. Milan Kundera se v nich také snažil o fabulační vynalézavost.“³⁸ Podle knihy *Česká a světová literatura po r. 1945* se kritika shodla na tom, že nejlepší povídkou cyklu je *Falešný autostop*. Tuto povídku a povídky *Já truchlivý Bůh* či *Nikdo se nebude smát*, lze zaznamenat ve výukových textech nejfrekventovaněji. Podle učebnice *Literatura 4* od Věry Martinkové jsou *Směšné lásky* knihou nechávající pronikat romantickou lásku za ironickou a cynickou maskou.³⁹ *Literatura v kostce* z roku 2009 v bodech nastiňuje knihu jako „povídky, melancholické anekdoty, existenciální typ literatury; tragikomické situace milostných příběhů.“ *Literatura pro 4. ročník středních škol* nazírá na soubor jako na „tři svazečky povídek chápající lásku jako iluzi, mystifikaci a zároveň fenomén, skrze nějž se obnažují základní problémy lidské existence.“⁴⁰ Učebnice určená pro střední odborné školy hledá v podtextu zdánlivě rozmarných příběhů odpovědi na otázky ohledně schopnosti rozhodování o svých osudech. Díky *Směšným láskám* je také autor představován jako prozaik navazující na linii existenciální literatury a suverénní tvůrce příběhů, což se dále projevilo i v jeho prvním románu *Žert*.

Žert získal veliký ohlas. „Poslední Kunderovo dílo, které mohlo vyjít v Československu. Jeho námětem byl život vysokoškoláků v době stalinismu i s jejich komunisticky a udavači. Zápletka vychází z jednoho nepodařeného žertu, který uvede do pohybu celou řadu nekontrolovatelných událostí.“⁴¹ Jedná se o celou sérii žertů, které se však obracejí proti samotným strůjcům. „Kniha *Žert* není jen dokument doby, je především lidským dramatem 50. let. Tvůrci *Literatury v kostce* na knihu nahlíží, jako na společenský a historizující román o životních deziluzích inteligence a

³⁷ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s.73.

³⁸ Tamtéž, s. 73.

³⁹ MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: Česká a světová literatura 1945 – 2005*. 3. vyd./Praha: Tripolia, 2005, s. 157.

⁴⁰ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4.ročník středních škol: učebnice: zkrácená verze*. Vyd. 1. – dotisk. Brno: Didaktis; c2012, s. 66.

⁴¹ MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: Česká a světová literatura 1945 – 2005*. 3. vyd./Praha: Tripolia, 2005, s. 157.

vystřízlivění z poválečného optimismu.⁴² Podle autorů učebnic je rovněž zřejmé, že na podobné téma napsal Kundera řadu dalších prozaických textů, v nichž také hodně uvažuje o funkci žertu, smíchu, komičnu, grotesknu a absurditě.

Dalším nejčastěji rozebíraným dílem v učebních textech je román *Nesnesitelná lehkost bytí*. Podle tvůrců učebnice *Česká a světová literatura po roce 1945* se většina kritiků shoduje v názoru, že tato kniha je vrcholem dosavadní Kunderovy tvorby. Toto dílo Milana Kundera proslavilo ve světě. Kniha se dočkala takového úspěchu, že byla v několika zemích nejprodávanější přeloženou knihou po 2. světové válce. V žebříčku Velké Británie byla tatáž kniha zařazena mezi deset vůbec nejlepších knih 20. století. „Jednoduchá dějová linie je opět provázena brilantně napsanými filozoficko-historickými úvahami, vtipnými postřehy, ironickými komentáři, paradoxními dějovými situacemi a také efektním erotickým divadlem, jež málokdy působí trapně.“⁴³ Charakteristika je prováděna spíše ve výukových textech stručnějšího rázu. Podle *Literatury v kostce* jde o mnohovýznamovou filozofickou prózu o problémech vnitřní a vnější svobody, odpovědnosti za sebe i za druhé a možnostech seberealizace.⁴⁴ Tento román je názornou ukázkou tzv. intelektuální prózy o osudech lidí po okupaci. Konkrétně se zde odehrává osud dvou partnerských dvojic. Jejich příběhy poskytly autorovi prostor k filozofickým úvahám – „zamýšlí se nad možnostmi chápání tíhy a lehkosti: Život v diktatuře tíží, v demokracii je však nesnesitelně lehký.“⁴⁵ Kundera zde nastiňuje problém času: „ten způsobuje, že člověk není schopen zachovat si zážitek žádné události po dobu delší, než je trvání oné události. Jakmile je totiž zážitek oddělen časem, stává se neživotným, zkráceným, falešným a jen teoretickým.“⁴⁶

Život je jinde je román o deformaci člověka, který je zdeformovaný revolučním ideálem a je plný ironie. Hlavním hrdinou byl básník Jaromil, ze kterého se později vyklubal udavač. „Román se měl původně jmenovat *Věk lyriky* a někteří kritici se

⁴² SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. 2. dotisk. 2. Vyd. Praha: Fragment, 2009, s. 156.

⁴³ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 76.

⁴⁴ SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1995, s. 156.

⁴⁵ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol: učebnice: zkrácená verze*. Vyd. 1. – dotisk. Brno: Didaktis; c2012, s. 67.

⁴⁶ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku literatury na středních školách*. Sokol: O.K. Soft. 2002, s. 69.

domnívali, že to byl pokus autora vyrovnat se svými literárními počátky. Je to poněkud přehnané tvrzení, hrdinou je sice dogmatický básník, ale Kundera pouze využil svých osobních zkušeností s atmosférou 50. let k satirickému pohledu na dění kolem poezie. Z frašky se stala tragédie, jak už to u Kundery bývá.⁴⁷ Pojem lyrický věk je v učebnicích vysvětlován slovy Heleny Koskové. „Tento pojem je dvojsmyslný. V první řadě je to samozřejmě mládí, doba nezralosti a obav před vstupem do neznámého světa dospělých, které jsou často kompenzovány falešnými rolemi. Je to však také doba revoluce, kdy starý svět musí zaniknout a revolucionáři začínají budovat svět nový. Tato doba je pastí na nezralé mladé básníky i revolucionáře, kteří lehce nabývají pocitu, že jsou tvůrci historie, představiteli nového světa, který přišel zúčtovat se světem starým.“⁴⁸ *Život je jinde* byl dokončen v roce 1970, poprvé vydán francouzsky v roce 1973 a od roku 1978 se šířil v opisech u nás, tiskem až od roku 1979 v Torontu. Autor v tomto románu o období stalinistického teroru napsal: „Byla to doba, které vládl kat a básník. Kat popravoval oběť a básník k tomu zpíval.“⁴⁹ Na konci 60. let po definitivním rozchodu s komunismem Kundera v rozhovoru uvedl: „Vidět, jak se před očima velké komunistické hnutí zvrací v cosi nelidského a strhuje s sebou všechnu lidskou cnost, navozuje ovšem myšlenku o značné vratkosti a nejistotě lidských cností a hodnot vůbec“⁵⁰

Valčík na rozloučenou je poslední knihou dopsanou v Československu. Její děj se odehrává v lázeňském městečku s provinční atmosférou a postavami. V knize je vyličená marná snaha několika lidí uniknout svému osudu, řetěz lécek, náhod a mystifikací končí tragicky. Podle učebnic byl původně zvažovaný název *Epilog*, protože výstižněji vyjadřuje autorův pocit, když se loučí s dráhou romanopisce.

Knihy smíchu a zapomnění je několik variací příběhu o mravní devastaci českých lidí doma i v cizině. Podle *České a světové literatury po roce 1945* je kniha „soubor samostatných kratších próz spojených s tématem ‚smíchu‘ a ‚zapomnění‘“. V jeho rámci uvažuje autor o hledání ztraceného mládí, smyslu života, ztrátě životních

⁴⁷ HOZNAUER, Miroslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 183.

⁴⁸ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 335.

⁴⁹ Tamtéž, s. 333.

⁵⁰ Tamtéž, s. 333.

hodnot, člověku a jeho uplatnění ve světě.⁵¹ Je zde uplatněn nový tvůrčí postup tzv. románová polyfonie s filozofickými úvahami, ironií a kritikou. Tvůrci učebnice *Literatura pro IV. ročník gymnázií* shledávají pro toto dílo příznačným především sarkasmus, ukázkou takového sarkasmu našli v pasáži knihy o dvou symbolech normalizační doby, jsou jimi Gustav Husák a Karel Gott. „Prezident zapomnění i idiot hudby patřili k sobě. Pracovali na stejném díle. Nemohli jeden bez druhého být.“⁵²

Posledním nejvíce uváděným dílem v učebnicích je román *Nesmrtelnost*. V učebnicích *Česká literatura po roce 1945* a *Česká a světová literatura po roce 1945* je vložen komentář samotného Kundery, který skrze tento román chce dokázat, „že dramatické napětí je skutečné prokletí románu, protože proměňuje všechno, i ty nejkrásnější stránky, i ty nejpřekvapivější scény a pozorování, v pouhé stupně vedoucí k závěrečnému rozuzlení, v němž je soustředěn smysl všeho, co předcházelo.“⁵³ Dle tvůrců ostatních učebnic se v knize objevují znaky postmoderní poetiky, dílo vzniká jakoby před našima očima, jeho autor je součástí příběhu, v textu je uvedený jako Milan Kundera. Na *Nesmrtelnost* je autory učebních textů pohlíženo jako na postmoderní filozofický román, ve kterém se prolínají pásma reality a fikce. „Kniha obsahuje několik příběhů, autor je však používá jen jako záminku k rozpravě o záležitostech, které považuje za podstatné. Velké okamžiky historie a jejich nositelé jsou konfrontováni s banalitou každodenního života, přičemž tyto epizody leckdy obsahují závažné myšlenky.“⁵⁴ Kromě tohoto názoru o románu existuje také tvrzení, že autor se „zabývá dnes velmi palčivou a zásadní otázkou: Co vlastně z člověka přežije? – a doplňuje: Je to jeho dílo, nebo obraz, který o něm nikoli jako o spisovateli, ale velmi často jako o člověku s nejrůznějšími osobními karamboly vytvořil někdo jiný?“⁵⁵ Román *Nesmrtelnost* je také završením té vývojové etapy tvorby, v níž Kundera skoncoval s ideologií a naopak se zaměřil na úzkosti lidského života, jako je

⁵¹ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 75.

⁵² SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 338.

⁵³ HOZNAUER, Miroslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 184.

⁵⁴ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 76.

⁵⁵ CHROBÁK, JAKUB, MONIKA HORSÁKOVÁ A VERONIKA PORTEŠOVÁ. *Literatura v souvislostech 4: od psacího stroje k počítači, aneb, Literatura 2. poloviny 20. století a počátku 21. století: literatura pro střední školy: učebnice*. Plzeň: nakladatelství Fraus. 2014. s. 240.

čas, stárnutí smrt i nesmrtelnost. Sám dodává: „Poznal jsem na vlastní kůži, co je to fanatismus, dogmatismus, politické procesy, co je to být opojen mocí, vyvržen mocí, cítit se vinen tváří v tvář moci a revoltovat proti ní.“⁵⁶

V poslední řadě je nutné zmínit ještě jeden rozsáhlý literárněvědný výbor složený z esejů, který bývá často v učebnicích zmiňován, protože tvoří významnou součást Kunderova díla a tím je *Umění románu* (1960), v němž se Kundera zabýval kromě jiného Vančurovým úsilím o epiku. To podle jeho názoru spočívá ve snaze oživit na základě nového přístupu opět principy epiky klasické.

Poté, v roce 1986 vyšlo pokračování *L'art du roman*. Podle učebnice *Česká a světová literatura po roce 1945* „v tomto ‚umění románu‘ Kundera odpovídá na otázku, proč se román stal významným literárním druhem i v moderní době. Romanopisec je vlastně badatel v oblasti lidské existence. Ke svému bádání používá tři postupy: 1. radikální zredukování nepodstatných prvků (s cílem obsáhnout komplexnost existence v moderním světě bez ztráty architektonické čistoty); 2. románový kontra produkt (s cílem sjednotit filozofické, dějové a snové do jednoho akordu); 3. specifický románový esej setrvávající na platformě hypotézy, hravosti a ironie.“⁵⁷

2.2.2. Autorův život a obecné povědomí o něm v učebnicích

V této podkapitole bude pozornost soustředěna na to, jakým způsobem učebnice prezentují život Milana Kundery a jaké informace o něm poskytují. Bude provedena tedy analýza jednotlivě u každé učebnice od nejstaršího po novější vydání, aby bylo zřejmé, jestli docházelo k patrným proměnám prezentace v průběhu let.

⁵⁶ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 76

⁵⁷ Tamtéž, s. 76.

Česká literatura po roce 1945

V úvodu několika větami tvůrci učebnice z roku 1992 obeznamují s informacemi, které jsou o spisovateli známé, a tudíž jen připomínají fakta ukotvená již v obecném povědomí. Dále je soustředěna pozornost na počátek spisovatelovy tvorby i na ostatní díla až po román *Nesmrtelnost*, mezi charakteristikou těchto románů jsou připsané i různé zajímavosti o životě spisovatele. Tudíž celý text věnovaný Kunderovi působí dojmem chronologického převyprávění jeho života obohaceného o charakteristiku děl. „Prozaik, básník, dramatik, literární teoretik, publicista, překladatel. Každé jeho dílo vzbudilo značný ohlas a mělo velký úspěch. Od roku 1970 nesměl doma publikovat a v zahraničí se stal naším nejúspěšnějším spisovatelem. Světovou slávu mu získaly hlavně jeho romány, jimiž dokázal, že tvrzení o ‚krizi románu‘ obecně neplatí, stane-li se autor objevitelem, který se pokouší odhalit neznámé aspekty lidské existence, a je-li dokonalým vypravěčem. Poslední romány napsal ve francouzštině.“⁵⁸

Literatura v kostce

Tvůrci této učebnice poprvé vydané v roce 1995 spíše upřednostňují heslovitost. A proto se zde představení Kundery skládá spíše z krátkých vět a především hesel. Nutno podotknout, že tato učebnice má několik dalších vydání, a to z roku 2002, 2004 a 2009. Podobné představení spisovatele si všechna tato vydání do roku 2009 zachovala. Proto v této podkapitole nebude o dalších vydáních žádná zmínka. „Milan Kundera (1929) – prozaik, dramatik, básník; spisovatel evropského významu; r. 1978 zbaven českého státního občanství. Žije v Paříži, představitel postmoderní prózy, v současné době píše jen francouzsky. Vstup do literatury v 50. letech – poezie (dobově laděná)“⁵⁹

⁵⁸ HOZNAUER, Miroslav. *Česká literatura po roce 1945*: Učebnice pro 4. ročník středních škol. Praha: Fortuna, 1992, s. 78

⁵⁹ SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1995, s. 81.

Přehled české literatury 20. století

Přehled české literatury z roku 1997 neotřele začíná v úvodu Kunderovým citátem o kýči. Poté je literátovi věnován v jednoduchých větách sestavený odstavec o jeho životě, kde jsou zvýrazněny podle tvůrců důležité pasáže. Existuje i druhý výtisk této učebnice z roku 2002, jelikož se v pasáži věnované spisovatelově životě obě knihy shodují, nebude již v této podkapitole zmíněna. „Spisovatel světového kalibru, k němuž se česká literatura hlásí, zatímco on sám dává ostentativně najevo, jak je mu dnes již vzdáleno jakékoliv sentimentální připomínání původu. Máme jednoduše dalšího Evropana.“⁶⁰ Další text je už soustředěn Kunderovu životu: „Kundera se narodil v Brně, zde rovněž maturoval na gymnáziu. Studoval Filozofickou fakultu UK, ale nakonec dokončil Filmovou fakultu AMU (1958). Na ní pak přednášel světovou literaturu, ale roku 1970 ztratil zaměstnání, aby se o 5 let později stal hostujícím profesorem na francouzské univerzitě v Rennes. r. 1979 byl zbaven státního občanství, francouzské získal r. 1981. Dnes žije v Paříži. Bývalý boxer, hudebník.“⁶¹

Česká a světová literatura po roce 1945

Tato učebnice již v úvodu popisuje jednoduchými i rozvitými větami Kunderův literární život, úspěchy či například stanoviska, která zastával. V další části se tvůrci soustředí na to, jak spisovatel vyrůstal, jaké školy studoval a jak se jeho život dále vyvíjel až do odjezdu do Francie. Následně je kladena pozornost na Kunderova díla a jejich charakteristiku od počátku spisovatelovy tvorby až po knihu nazvanou *Totožnost*.

Úvodní pasáž o Kunderových úspěších i stanoviscích, se shoduje s úvodní pasáží z učebnice *Česká literatura po roce 1945*, netřeba text znovu opakovat. Naopak je v této knize pasáž věnovaná Kunderovu původu a studiu, rozhodně výše zmíněnou pasáž plynule doplňuje: „Syn hudebního pedagoga, profesora JAMU. Po maturitě na brněnském gymnáziu absolvoval několik semestrů na FFUK, studoval též hudební skladbu. V roce 1958 ukončil Filmovou fakultu AMU, na níž se stal později docentem. Přednášel světovou literaturu. V roce 1970 musel fakultu opustit. Od poloviny

⁶⁰ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století pro výuku literatury na středních školách*. Sokolov: O.K. Soft, 1997, s. 67.

⁶¹ Tamtéž, s. 67.

sedmdesátých let působil na francouzské univerzitě v Rennes jako hostující profesor. V roce 1979 byl zbaven československého státního občanství. Žije trvale ve Francii a přednáší na pařížské univerzitě. Za literární činnost se mu dostalo řady zahraničních ocenění.⁶²

Kromě obecných informací o životě mohou studenti zaznamenat i například pasáž o emigraci spisovatele do Francie: „Milan Kundera nakonec sám emigroval a v rozhovoru s americkým spisovatelem Philipem Rothem označil léta prožitá ve Francii za nejlepší část svého života. Oceňoval zejména osvobození od politiky, od jejího všudypřítomného tlaku, osvobození od věčných politických diskuzí a jejich stereotypního neplodného obsahu.“⁶³

Literatura IV: Výklad. Interpretace. Literární teorie

V této učebnici vydané v roce 2000 student nenalezne informace o životě či obecném povědomí o Milanu Kunderovi. Zde je soustředěna pozornost přímo na spisovatelovu uměleckou dráhu.

Přehled literatury: stručný přehled literární teorie a historie pro maturanty

Úvod o Milanu Kunderovi v této knize se shoduje s úvodem *Přehledu české literatury 20. století*. Navíc zde autoři učebnice informují o důležitých prvcích, které jsou součástí umělecké tvorby spisovatele, například sex, experimentální postupy či filozofické pohledy.

⁶² NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 71.

⁶³ Tamtéž, s. 74 – 72.

Literatura 4: česká a světová literatura 1945-2005

Literatura 4 z roku 2005 nabízí k přečtení o Kunderově životě celý odstavec s podrobnými informacemi o rodinných vztazích, studiu, povolání nebo o emigraci do Francie. Údaje o studiu jsou velice podobné jako v předchozí učebnici. Zmínila bych tedy pouze věty, které jsou oproti předchozím informacím o Milanu Kunderovi zajímavostí. V roce 2007 vyšlo další vydání uvedené učebnice, jehož obsah kapitoly věnovaný Kunderovi se naprosto shodoval s informacemi v původní učebnici: „Narodil se r. 1929 v Brně v rodině muzikologa a později rektora Jamu Ludvíka Kundery, jeho bratrancem je básník Ludvík Kundera. U otce se učil hře na klavír, dále pak studoval hudební kompozici. Do svých pětadvaceti let se věnoval hudební skladbě. O místo docenta na FAMU přišel v roce 1970. Zůstal bez zaměstnání a živil se například překlady pod cizími jmény a horoskopy. V roce 1978 byl zbaven československého státního občanství a v roce 1981 obdržel občanství francouzské. Žije s manželkou Věrou v Paříži.“⁶⁴

Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně

Tvůrci *Kouzelného zrcadla literatury*, vydaného v roce 2005, vypráví o spisovateli pouze v sloupku za okrajem, volí spíše heslovitost než věty, nicméně je text výstižný a soustředí se na informace o rodinných příslušnících, o členství v KSČ či o škole a následně i jeho působnosti: „Pochází z rodiny významného hudebního vědce, je bratrancem Ludvíka Kundery, básníka, překladatele, dramatika a kritika. Do KSČ vstoupil 1948, pro nedisciplinovanost vyloučen 1950, r. 1956 mu členství bylo vráceno, vystudoval FAMU a hned po absolutoriu zde přednášel jako asistent, r. 1964 získal hodnost docenta, r. 1970 byl opět vyloučen z KSČ, od r. 1975 žije ve Francii.“⁶⁵

Literatura: přehled středoškolského učiva

Tato *Literatura* z roku 2005 neobsahuje žádné informace o spisovatelově životě. V úvodu autorky zmiňují pouze Kunderovy začátky jakožto básníka a poté se rovnou

⁶⁴ MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: česká a světová literatura 1945-2005*. 3. vyd. / . Praha: Tripolia, 2005, s. 182.

⁶⁵ BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005, s. 188.

soustředí na jeho díla. Existuje další vydání z roku 2006, ovšem to se v textech o Kunderovi naprosto shoduje.

Literatura pro IV. ročník gymnázií

V učebnici pro gymnázia z roku 2005 tvůrci používali podobný postup jako autoři knihy *Česká a světová literatura*, odlišný mají pouze úvod o jeho životě, kde se učebnice spíše zajímá o Kunderův život v rámci umění. Na následujících stranách jsou vypsána Kunderova díla a jejich charakteristika tak, že celý výklad působí jako chronologické převyprávění spisovatelova života od počátku jeho tvorby po nejnovější román: „Na počátku umělecké dráhy spisovatele Milana Kundery stálo přání stát se hudebním skladatelem. V jeho rozhodnutí je znát vliv otce, významného muzikologa a klavíristy Ludvíka Kundery, který působil na Janáčkově akademii múzických umění v Brně. Milan Kundera proto nějakou dobu studoval hudební kompozici, a ačkoliv se nakonec skladatelem nestal, mělo toto studium značný vliv na jeho estetické vnímání i prozaický styl (valná část jeho próz mj. svým sedmidílným členěním upomíná na vrcholné symfonie Ludwiga van Beethovena).“⁶⁶

Literatura pro 4. ročník středních odborných škol

Učebnice je též z roku 2005 a autoři se pravděpodobně inspirovali učebnicí předchozí, jelikož úvodní pasáž věnovaná spisovateli se naprosto shoduje s úvodem *Literatury pro IV. ročník gymnázií*. Není tedy v tomto případě potřeba žádné ukázky.

Literatura pro 4. ročník středních škol

V roce 2010 vyšla další učebnice s dotisky z roku 2012 a 2015 nazvaná *Literatura pro 4. ročník středních škol*, jak již bylo výše zmíněno, ta se od starších učebnic liší designem. Zde je život spisovatele začleněn v růžovém rámečku, kde se informace dělí na dvě části, první částí jsou základní informace a druhou životní osudy. Druhá část tohoto textu se shoduje s údaji v učebnici *Literatura pro IV. ročník gymnázií*, první

⁶⁶ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 331.

část popisuje, čím je autor význačný: „Světově proslulý spisovatel, jehož dílo patří do české a po emigraci i do francouzské národní literatury. Je známý především svými romány, v nichž zkoumá základní otázky lidské existence (např. lásku, smrt, zapomnění, osudovost), které si kladou jeho postavy zmítané bouřlivými událostmi 20. století.“⁶⁷

Literatura v souvislostech 4

Tato učebnice vyšla v roce 2014, o Milanu Kunderovi je v této učební knize pojednáváno na mnoha stránkách, nicméně se na žádné stránce autoři nezaměřují konkrétně na spisovatelův život. I samotná jeho díla byla rozdělena a do textu učebnice umístěna podle období, ve kterém byla vydána.

Po provedení této analýzy jsem zjistila, že učebnice starší i mladší podávají informace o Milanu Kunderovi heslovitě i ve větách. Výjimkou je učebnice nejnovějšího vydání z roku 2014, nebyl zde zaznamenán žádný konkrétní text či pasáž věnující se životu Milana Kundery. Jelikož učebnice jen o dva roky starší tyto údaje obsahovala (rozvedené do podrobností), nelze určit, jak se současní tvůrci staví k těmto informacím a jejich důležitosti v textech pojednávajících o spisovatelovi. Ovšem pokud se zaměřím na obsáhlost informací o tomto spisovatelovi a jeho umělecké tvorbě, tak rozhodně mají navrch spíše učebnice vydané do roku 2005, novější učebnice obsahují spíše základní informace, jak o dílech, tak o životě.

2.2.3. Fabule děl Milana Kundery v učebnicích

Nyní se budu zajímat o to, v jakých učebnicích tvůrci věnují pozornost převyprávění děje a konkrétně na jaká díla se zaměřují. Pro přehlednost budu vybírat pořadí učebnic podle roku vydání od nejstaršího po vydání nejnovější.

Česká literatura po roce 1945 uvádí Kunderova díla obohacená o popis děje příběhu. Konkrétně se tvůrci této učebnice soustředí na drama *Majitelé klíčů*, dále je popisován příběh dvou povídek ze souboru *Směšných lásek*, a sice *Já truchlivý Bůh*, a

⁶⁷ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol*: učebnice: zkrácená verze. Vyd. 1. - dotisk. Brno: Didaktis, c2012, s. 66.

zejména, jak již bylo výše zmíněno, kritiky nejvíce oceněná povídka *Falešný autostop*, těmto dílům je věnován jeden odstavec zhruba o dvanácti větách. První Kunderův román *Žert* je v této učebnici pokládán za natolik významný, že jeho převyprávění byla uvolněna jedna strana. Knihy *Valčík na rozloučenou*, *Knihy smíchu a zapomnění*, *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Nesmrtelnost* byly převyprávěny opět v odstavcích.

Učebnice *Literatura v kostce* volila spíše heslovité zaznamenávání informací. Na rozdíl od zmíněné knihy výše tato učebnice děj nezaznamenává, pouze zběžně heslovitě, či v jednoduchých větách informuje, o čem dílo pojednává.

Přehled české literatury 20. století svou pozornost soustředí na *Falešný autostop*, jehož příběh vypráví jako první v jednom z několika vět složeném odstavci. Poněkud obsáhleji se poté tvůrci učebnice soustředí na romány *Žert* a *Nesnesitelná lehkost bytí*.

Česká a světová literatura po roce 1945 víceméně kopíruje způsob, jakým jsou prezentována stejná díla jako v knize *Česká literatura po roce 1945*.

Literatura 4. - česká a světová lit. 1945–2005 pracuje s romány na podobné bázi jako učebnice *Literatura v kostce*, v kapitole věnované Milanu Kunderovi jsou díla vyjmenována a dále je nastíněn jen námět příběhu.

Kouzelné zrcadlo literatury popisuje velice podrobně děj povídky *Falešný autostop*, dále je pozornost kladena na román *Žert*. Z ostatních děl, například *Nesnesitelná lehkost bytí* tato učebnice poskytuje přímo úryvky. Ostatní díla jsou zde také zmíněna, nicméně jejich děj převyprávěn není.

Autorky knihy *Literatura: přehled středoškolského učiva* zvolily pro popis knih shrnutí děje o několika větách. Knihy, na které se soustředily, jsou *Žert* a *Život je jinde*, u ostatních děl prováděly pouze charakteristiku díla.

V učebnici *Literatura pro IV. ročník gymnázií* je podrobně popsán příběh *Falešného autostopu*, rovněž je popsán děj románů *Žert*, *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Nesmrtelnost*.

Učebnice určená pro střední odborné školy převypráví děj románů *Žert*, *Život je jinde*, *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Nesmrtelnost*. Příběhu knih je vždy věnován jeden odstavec, ve kterém je děj nastíněn.

Literatura pro 4. ročník středních škol se soustředí na převyprávění konkrétně dvou děl, jedním z nich je první Kunderův román *Žert* a tím druhým dílem je román *Nesnesitelná lehkost bytí*. Každému převyprávění je věnován jeden odstavec obohacený o citát z textu díla.

Poslední nejnovější analyzovaná učebnice *Literatura v souvislostech* je soustředěna v rámci vyprávění na díla *Žert* a *Život je jinde*. K ostatním knihám tvůrci přihlížejí spíše z pohledu tematického či kompozičního.

2.2.4. Témata a motivy ve vybraných dílech Milana Kundery

Již na začátku této analýzy se mi podařilo zjistit, kterým knihám tvůrci učebnic věnovali největší pozornost, ty jsem také zaznamenávala v kapitolách o Milanu Kunderovi nejčastěji. Pro připomenutí jsou to knihy *Směšné lásky*, *Žert*, *Nesnesitelná lehkost bytí*, *Život je jinde*, *Valčík na rozloučenou*, *Knihy smíchu a zapomnění a Nesmrtelnost*. Každá z těchto knih má své téma či motivy, jenž je v textech možné zaznamenat. Nyní se tedy budu soustředit na to, jaká témata a jaké motivy zaznamenali tvůrci a tvůrkyně analyzovaných učebnic.

V povídkovém souboru *Směšných lásek* je hlavním tématem podle *Literatury pro 4. ročník středních škol* láska, jež je chápána jako iluze. Hrdinové se zaplétají do svých her a mystifikací, kterými často působí opak toho, co zamýšlejí. Konkrétně v povídce *Falešný autostop* se také objevují témata typická pro pozdější Kunderovu tvorbu – paměť, zapomnění, donchuánství v moderním světě, otázka lidské identity. Na pozadí milostných vztahů také prosvítá téma života v totalitě, v níž se musí člověk neustále přetvařovat, aby unikl perzekuci.⁶⁸ Rozvedenou myšlenku v této povídce o tématu hry s nepředvídatelnými důsledky podporuje učebnice pro gymnázia i učebnice určená pro střední odborné školy. Téma lásky a mezilidských vztahů uvádějí i autoři učebnice *Literatura v souvislostech. Přehled literatury 20. století* se soustředí na mezilidské vztahy, kde tématem je odlišnost milostných vztahů, s nimiž se chladnokrevně kalkuluje a ve kterých je vždy překročena hranice, kdy se pouhý žert

⁶⁸ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol*: učebnice: zkrácená verze. Vyd. 1. - dotisk. Brno: Didaktis, c2012, s. 67.

mění v tragikomický či dokonce tragický závěr – přesvědčení, že vždy lze zvládnout skutečnost, je mylné, člověk toho není schopen.⁶⁹ Na motiv žertu, groteskna a absurdity poukazuje i učebnice *Literatura IV*, která dále uvádí, že tyto motivy byly přeneseny i do dalších Kunderových děl.

Jak již bylo výše naznačeno, motivů žertu, groteskna a absurdity si lze povšimnout ve více Kunderových dílech, nejvíce však bývají patrné v románu *Žert*, což opět naznačuje *Literatura IV*., o motivu žertu a absurdity pojednávají učebnice *Česká literatura po roce 1945* a *Literatura*.

Román *Život je jinde* podle *Literatury v souvislostech* tematizuje českou zkušenost od 2. světové války, stejně tak i román *Valčík na rozloučenou*, jemuž je kladeno podle *Literatury v kostce* jako hlavní téma povrchnost v mezilidských vztazích. Stálým leitmotivem v tomto románu je podle *Literatury 4* od Věry Martinkové život inteligence za komunismu. *Literatura pro gymnázia* navíc uvádí, že je v tomto textu rozvinut motiv otcovství.

Kniha smíchu a zapomnění je souborem samostatných kratších próz spojených tématem „smíchu a zapomnění“, v rámci tohoto tématu uvažuje autor o hledání ztraceného mládí, smyslu života, ztrátě životních hodnot, člověku a jeho uplatnění ve světě.⁷⁰ V učebnicích student nalezne o tématu zapomnění i komentář Heleny Koskové, podle které je „téma zapomnění propojeno s tématem smrti i s tématem smíchu připomínkou dějin střední Evropy, jejím prorokem byl Franz Kafka.“⁷¹ *Kniha Literatura 4* uvádí, že toto dílo má jako stálý leitmotiv život inteligence za komunismu. Učebnice *Literatura pro SOŠ* i učebnice určená pro gymnázia se v tomto díle soustředí na motiv žertu, totiž žertu historie, který se vztahuje k fotografii Klementa Gottwalda řečnického v únoru 1948 z balkonu paláce Kinských k davu na Staroměstském náměstí. Komunistický vůdce má kožešinovou čepici, kterou mu nasadil Vlado Clementis, ten byl ovšem o čtyři roky později odsouzen za domnělou zradu k smrti, byl tedy vymazán z dějin i vyretušován z oné fotografie, tudíž po něm zbyla jen čepice na Gottwaldově hlavě.⁷² Autoři těchto učebnic neopominuli ani motiv „andělského smíchu“. „Tento

⁶⁹ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku literatury na středních školách*. Sokolov: O.K. Soft, 1997, s.68.

⁷⁰ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 75.

⁷¹ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 337.

⁷² Tamtéž, s. 283.

smích vábí jedince k ‚tanci v kruhu‘ ke splynutí se společenstvím (náboženským, politickým atd.), a vede tak k uniformitě, ztrátě vlastní identity, ke kýči. Protipólem tohoto smíchu je smích ‚ďábelský‘, ironizující utopické představy o dosažení absolutního ideálu, dokonalosti⁷³

Nesnesitelná lehkost bytí se zabývá tématem lehkosti a tíhy. „Nesnesitelná lehkost života postrádající hlubší smysl, existence poznamenané banalizací a relativizací všech hodnot.“⁷⁴ V tomto románu se také vyskytuje důležitý motiv kýče, motiv lásky jako seberealizace nebo tematiky emigrace po srpnu 1968 a návratu do normalizovaného státu.

V románu *Nesmrtelnost* autor skoncoval s ideologičností a věnoval se obecným problémům člověka, zde jsou hlavními tematickými složkami téma času, stárnutí, smrti a nesmrtelnosti.⁷⁵ Ovšem jako jedno ze stěžejních témat v této knize je podle *Literatury pro IV. ročník gymnázií* vztah člověka a jeho obrazu, jinak řečeno, jak jedince vnímají jiní.

Na závěr této podkapitoly je nutno podotknout, že tvůrci učebnic se na motivy a témata příliš nesoustředí. Až na pár výjimek, jakou je například učebnice pro gymnázia či učebnice určená pro střední odborné školy, nejsou motivy a témata příliš rozvíjeny, naopak jsou jen zběžně zmíněny a v některých učebnicích dokonce opomenuty.

2.2.5. Postavy a jejich charakteristika

Nyní bude pozornost věnována postavám vyskytujícím se v knihách Milana Kundery a jejich případné charakteristice. Zaměřím se i na to, ve kterých učebnicích je soustředěna na postavy pozornost a ve kterých nikoliv. V závěru této kapitoly by mělo být jasné, kteří hrdinové příběhu jsou nejčastěji zmiňováni a případně charakterizováni.

⁷³ NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000, s. 338.

⁷⁴ Tamtéž, s. 339.

⁷⁵ HOZNAUER, Miloslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 185.

„Hlavní hrdinové Kunderových Směšných lásek bývají intelektuálové – muži. Ženy jsou většinou zobrazovány jako slabé, manipulovatelné bytosti.“⁷⁶ Pokud se pokusí vzít osud do svých rukou, výsledek tohoto rozhodnutí bude mít opačný dopad. „Naše činy nabývají opačného smyslu, než jaký jim předem přisuzujeme. Naše činy žijí nezávisle na nás vlastním životem.“⁷⁷ V povídkovém souboru *Směšných lásek*, jak již bylo výše zmíněno, je kladena pozornost nejvíce na povídky *Já truchlivý Bůh* a *Falešný autostop*. Tvůrci *Kouzelného zrcadla literatury* shledávají jako dobře rozeznatelné charakteristické znaky povídkových postav nedozrálou či vyprahlou charakterů se značně pochybnou morálkou. Konkrétně v povídce *Falešný autostop* postavy příznačně nemají vlastní jména, jsou to jen schémata charakterů, mající za úkol ilustrovat modelovou situaci.⁷⁸ Učebnice určená pro gymnázia i učebnice pro střední odborné školy nahlíží na dívku této povídky jako na plachou a stydlivou, stejný názor zastávají i tvůrci *České literatury po roce 1945*. Tytéž učebnice se dále věnují druhé výše zmíněné povídce, kde je zaznamenán hlavní hrdina, Řek a dívka studující na konzervatoři. Jedinou z hlavních postav, která má jméno je dívka. Více se v učebnicích dozvědět o těchto postavách nelze. Ve zbylých analyzovaných učebnicích nebyla nalezena žádná zmínka o hrdinech *Směšných lásek*.

Hlavní postavou *Žertu* je Ludvík Jahn, mladý komunist a student vysoké školy, který je strůjcem onoho prvního vtipu, jenž spustí řetězec dalších žertů, které hlavního hrdinu doprovázejí až do konce příběhu. První Ludvíkovou láskou je Markéta, ta je v učebnici *Česká literatura po roce 1945* i v dalších učebnicích, které z této knihy čerpají, nazírána jako dogmatická a naivní osůbka, která přispěla k pádu společenského života hlavního hrdiny, druhou takovou postavou byl Pavel Zemánek, Jahnův přítel, který je svazákem a poté liberálním komunistou. Neopomenutou postavou v učebnicích je i Helena Zemánková, komunistická reportérka, v příběhu slouží jako nástroj jeho „odložené“ pomsty na hlavním aktérovi Ludvíkova vyobcování.⁷⁹ Poslední uváděnou postavou je Jaroslav, není nijak charakterizován,

⁷⁶ SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 334.

⁷⁷ Tamtéž, s. 334.

⁷⁸ BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005, s. 188.

⁷⁹ Tamtéž, s. 188.

v učebnici *Česká literatura po roce 1945* je pouze nastíněno, že Jaroslav byl jednou z vyprávějících osob, více učebnic se o této postavě však nezmiňuje.

Hrdina dalšího románu nazvaného *Život je jinde* je mladý, snad i nadaný, ale morálně slabý a přehnaně naivní básník prodávající, z části kvůli vlivu své matky, vývoj od plachého hochy k básníkovi 50. let.⁸⁰ Tvůrci některých učebnic tvrdí, že se autor v tomto románu skrze hlavního hrdinu pokouší vyrovnat se svými začátky ale i lyrickým věkem, tedy s nevyzrálým a fanatickým mládím, coby básník. Toto tvrzení vyvrací například učebnice *Česká literatura po roce 1945*, jejíž autoři soudí, že „Kundera pouze využil svých osobních zkušeností s atmosférou 50. let k satirickému dění kolem poezie.“⁸¹ Ve většině případů je v učebnicích pouze zmíněno, že hlavní hrdina je básník, který se stává udavačem a více pozornosti postavě věnováno není. „V románu většinou vystupují bezejmenné postavy například matka, zrzka, školníkův syn a další.“⁸²

V knize *Valčík na rozloučenou* je pozornost nejvíce věnována postavě Růženy, jež je lázeňskou sestrou, tato postava je popisována jako duševně prázdná. Hlavním hrdinou je ovšem bývalý politický vězeň Jakub, který se rozhodl pro emigraci. V *Přehledu literatury k maturitě* není ani opomenuta postava Skály, místního lázeňského gynekologa, schovanky Olgy a ani figura pražského trumpetisty Klímy. Více informací o postavách se však není možné dozvědět, učebnice neposkytují jakoukoliv charakteristiku postav tohoto díla.

V případě Kunderova dalšího románu, nazvaného *Knihy smíchu a zapomnění* učebnice spíše pojednávají o historické době a historických událostech, zatímco o postavách se zmiňuje pouze jedna z analyzovaných učebnic. „V centru stojí emigrantka Tamina, ale vystupuje jen v několika místech románu.“⁸³ Více se o Tamině

⁸⁰ CHROBÁK, JAKUB, Monika HORSÁKOVÁ A Veronika PORTEŠOVÁ. *Literatura v souvislostech 4: od psacího stroje k počítači, aneb, Literatura 2. poloviny 20. století a počátku 21. století: literatura pro střední školy*: učebnice. Plzeň: nakladatelství Fraus. 2014. s. 148.

⁸¹ HOZNAUER, Miloslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 183

⁸² SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 335.

⁸³ CHROBÁK, JAKUB, Monika HORSÁKOVÁ A Veronika PORTEŠOVÁ. *Literatura v souvislostech 4: od psacího stroje k počítači, aneb, Literatura 2. poloviny 20. století a počátku 21. století: literatura pro střední školy*: učebnice. Plzeň: nakladatelství Fraus. 2014. s. 189.

ani o jiných postavách v učebnicích nepíše, samozřejmě tedy postavy nebyly podrobeny ani žádné charakteristice.

V románu *Nesnesitelná lehkost bytí* se podle učebnic značí jako hlavní postavy pražský neurochirurg Tomáš, servírka a později fotografka Tereza, pražská malířka Sabina a švýcarský univerzitní učitel Franz. U tohoto románu se konečně setkáváme s podrobnou charakteristikou postav ze strany tvůrců učebnic. „Tomáš je rozvedený muž středních let (ztělesňuje lehkost), zdánlivě silný duchaplný typ. Opustil první manželku, stále vyhledává erotická dobrodružství, je obletován ženami. Osudově je spjat se servírkou Terezou, po srpnu je z něho zavržený intelektuál. Tereza, Tomášova druhá žena (představuje tíži), vyznává osudovou lásku, trpí žárlivostí, traumatizována zážitky z dětství a životem s matkou. Upíná se k literatuře a hudbě, je citově sepjatá se psem Kareninem. Sabina je česká malířka, dominantní typ bez morálních zábran, odpůrkyně kýče v umění i v politice. Maluje cykly obrazů, na nichž je ve předu realistický svět, v pozadí něco tajemného a abstraktního (vpřed srozumitelná lež, vzadu nesrozumitelná pravda), jedna z intimních přítelkyň Tomáše, odmítá jakékoliv podřízení se čemukoliv, neschopna nalézt trvalý vztah a rovnováhu. Franc je vysokoškolský učitel, švýcarský Sabinin milenec a západní levičácký novinář.“⁸⁴ Tuto podrobnou charakteristiku nabízí autoři *Čtenářského deníku k Literatuře v kostce*, v této knize je ovšem kladena pozornost pouze na román *Nesnesitelná lehkost bytí*. „Autor také nezastírá, že si existenci postav vymyslel, aby na nich demonstroval své pojetí tíhy a lehkosti, přesto postavy nepůsobí neživotným dojmem.“⁸⁵

V románu *Nesmrtelnost* je ústřední postavou klíčového příběhu Agnes. U této postavy je popisováno, jak vznikla – z jediného gesta. „Je to gesto starší ženy, která se v bazénu učila plavat a na odchodu zvedla ruku. Působila v té chvíli dojmem mládí.“⁸⁶ V učebnicích *Literatura pro IV. ročník gymnázií* a *Literatura pro SOŠ* student naleznou i komentář, v němž vypravěč líčí, jak na něho pohyb Agnesiny ruky působil. „Jakási esence jejího půvabu, nezávislá na čase, se tím gestem na vteřinku odhalila a oslnila

⁸⁴ SOCHROVÁ, Marie. *Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1999, s. 81.

⁸⁵ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4.ročník středních škol: učebnice: zkrácená verze*. Vyd. 1. – dotisk. Brno: Didaktis; c2012, s. 67.

⁸⁶ SOUKAL, Josef. *Literatura pro 4. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 285.

mne. Byl jsem dojat.“⁸⁷ Druhou důležitou postavou klíčového příběhu je Laura, mladší sestra Agnes. V dalším příběhu románu student může zaregistrovat Goetho a Bettinu, mladičkou ženu básníka Achima von Arnim, kterou přitahuje Goethova nesmrtelnost, respektive jeho posmrtná sláva. V závěru románu se setkává Goethe s Ernestem Hemingwayem, jejich jména autorovi v knize napomáhají jako představitelé nesmrtelnosti.

V závěru této podkapitoly lze říci, že nebyla nalezena, až na jednu výjimku v podobě čtenářského deníku, vyšší snaha tvůrců učebnic interpretovat charakteristiku postav. Během analýzy jsem našla například učebnice, které žádnou pozornost postavám nevěnují, takovou je například *Literatura 4* od Věry Martínkové. V učebnicích, které obsahují alespoň zmínku o postavách, lze většinou nalézt i převyprávění děje knih či nastínění doby v souvislosti s určitou uměleckou tvorbou.

2.2.6. Jazykové prostředky a kompozice v díle Milana Kundery z pohledu tvůrců učebnic

Při analýze zmíněných učebnic byla koncentrována pozornost na jazykové prostředky objevující se v dílech Milana Kundery, intencí této podkapitoly bylo nalézt body či věty, skrze něž by se tvůrci zabývaly rozborem těchto prostředků. Nicméně bylo skrze analýzu prokázáno, že ani jedna z knih se na jazykové prostředky spisovatele nesoustředí. Jediná zmínka přibližující se rozboru těchto prostředků je věta věnovaná románu *Nesnesitelná lehkost bytí*, jež se nachází ve třech učebnicích. Jsou to učebnice *Česká literatura po roce 1945*, dále kniha obsahem této velmi podobná *Česká a světová literatura po roce 1945* a nakonec se přímo v části věnované jazyku a uměleckým prostředkům soustředí na stejnou frázi i *Čtenářský deník k Literatuře v kostce*. „Tato jednoduchá dějová linie je opět provázena brilantně napsanými filozoficko-historickými úvahami, vtipnými postřehy, ironickými komentáři, paradoxními dějovými situacemi a samozřejmě efektním erotickým divadlem, jež jen málokdy působí trapně.“⁸⁸

⁸⁷ SOUKAL, Josef. *Literatura pro 4. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 339.

⁸⁸ HOZNAUER, Miloslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992, s. 184.

Další částí této podkapitoly je hledání kompozičních prostředků v učebnicích podrobených analýze. Na rozdíl od výše zmíněných jazykových prostředků může student prostředky kompoziční zaregistrovat až na pár výjimek skoro ve všech učebnicích. Nejvíce je kompozičně analyzován román *Žert*, který má oproti románům současníků neobvyklou skladbu. „V *Žertu* se prostupují po vzoru jednotlivých skladeb čtyři vyprávěcí linie – mění se například epické a lyrické party, tempo vyprávění a jednotlivé odpovědi se navzájem dotvářejí. Styl každého z vypravěčů odpovídá typu postavy: „zatímco u citově založené Heleny se setkáváme s dosti neuspořádaným proudem myšlenek a emociálních výlevů, s racionálním a pochybujícím Ludvíkem se v textu objevují dlouhá souvětí s častými vsuvkami a podobně.“⁸⁹

Ve výukových textech je frekventovaně uváděno, že próza je rozčleněna do sedmi kapitol, které jsou, jak již bylo výše zmíněno, vyprávěny v ich-formě čtyřmi postavami, jimiž jsou Ludvík Jahn, Helena, Kostka a Jaroslav. „Text obsahuje značný počet úvahových pasáží, např. o folklórní hudbě. Autorova inspirace hudebními postupy, zejména polyfonností, je patrná i v kompoziční výstavbě díla.“⁹⁰ Tyto filozofické úvahy, polyfonní styl vyprávění ale i rozřazení do sedmi kapitol má svůj význam. „Román má matematickou, racionální strukturu: během četby je nám podáváno svědectví o životě, které proniká daleko za chladnokrevnou spekulaci. Matematická struktura díla je velice inteligentní. Svou složitostí neodpuzuje, neboť Kundera dokáže vše stručně a pádně vysvětlit. Čtenáři tak lichotí, že porozuměl, že intelektuální četba je mu vlastní.“⁹¹

U knihy *Život je jinde* autoři učebnic též věnují pozornost kompozici, v učebnicích je však jen zmíněno, že se román rozděluje, podobně jako *Žert*, na sedm částí opět respektujících sonátovou formu. Stejnou formu sedmi částí dodržuje i *Knih smíchu a zapomnění*.

Naopak u románu *Nesnesitelná lehkost bytí* je možné zaznamenat rozsáhlejší informace o kompozici. Tato kompozice byla nazvaná jako mistrná, existuje zde několik vyprávěcích linií, navzájem obměňované a proplétané motivy a komentáře

⁸⁹ SOUKAL, Josef. Literatura pro IV. ročník gymnázií. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, s. 335.

⁹⁰ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4.ročník středních škol*: učebnice: zkrácená verze. Vyd. 1. – dotisk. Brno: Didaktis; c2012, s. 67.

⁹¹ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku na středních školách*. Sokolov: O.K.Soft, 1997, s.68.

vypravěče. Text příběhu působí jako mozaika epizod bez ohledu na chronologický postup.⁹²

Kromě těchto čtyř románů jsem v učebnicích nezaznamenala Kunderova díla, u nichž by byla rozebírána kompozice, ačkoliv se právě kompozici věnují skoro všechny analyzované učebnice. Mezi ty, které informace o kompozici Kunderova díla nezaznamenávají, patří všechna vydání *Literatury 4* od Věry Martinkové nebo *Kouzelné zrcadlo literatury*.

2.2.7. Charakteristika Kunderova stylu

Tato bakalářská práce se již věnovala různým aspektům týkajícím se jednotlivých Kunderových románů a povídek. Nyní bude pozornost dedikována charakteristice Kunderova stylu jako takového. Jaké složky Kunderovy tvorby jsou pro autory učebnic důležité a jakou jim věnují pozornost? Na tyto otázky chci najít odpověď a přiblížit si tak Kunderův umělecký styl z pohledu tvůrců učebnic.

Za podstatné znaky současného románu Kundera považuje kategorii komična spolu s ironií. V knize *Umění románu* z roku 1986 se soustředí právě na ironii. Píše, že „román je svou podstatou ironické umění: jeho ‚pravda‘ je skryta, nevyslovena a nevyslovitelná. Ironie dráždí. Ne proto, že by se vysmívala a útočila, ale že nás zbavuje jistot tím, že odhaluje svět v jeho mnohoznačnosti. Komično zase brutálně odhaluje bezvýznamnost života.“⁹³

Z obecnějšího hlediska je na Kunderu nazíráno jako na významného představitele postmoderního románu. Vedle motivů se v knihách nacházejí i autorovy úvahy, filozofické pohledy, experimentální postupy a neméně důležitou roli v jeho díle hraje sex. Dále je také v učebnici *Literatura pro 4. ročník středních škol* od Andreeho zmíněno, že Milan Kundera byl po svém otci milovníkem hudby, obzvláště pak skladby Leoše Janáčka, proto své romány často komponuje jako hudební skladby, v nichž se prolínají různé motivy tvořící vzájemně vyvážený celek. Rád využívá

⁹² SOCHROVÁ, Marie. *Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1999, s. 81.

⁹³ HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura IV: Výbor textů. Interpretace. Literární teorie*. Praha: Scientia, 2000, s.141.

například variačního principu, který se často uplatňuje právě v hudbě.⁹⁴ Učebnice *Přehled literatury 20. století* se soustředí na Kunderovu tvorbu trochu podrobněji. „Obecně jsou Kunderovy romány označovány jako postmodernistické, tedy romány, které se staví do opozice jak avantgardním pokusům na literárním poli, tak klasickému chápání románu, kde hraje hlavní roli příběh. Kundera se těmto polaritám vzdaluje, vrací se až ke starým kořenům literatury, tedy k mýtům, kde má stejnou důležitost příběh, ale také úvaha – o smrti, lásce apod. Román tedy přestává být pro Kunderu pouhým vyprávěním – příběhy tu nejsou proto, aby se jimi dokládalo cokoli o životě hrdinů, ale proto, aby jimi mohl argumentovat, aby prostě rozmlouval se čtenářem. Kundera tedy v románech uvažuje, filozofuje, zajímají ho více myšlenky než postavy, úvahy o životě více než snaha tento život napodobit. Kundera chce z románu vytvořit vrchol syntézy (složka epická a meditativní), který zachytí mnohoznačnost a relativitu každého lidského života.“⁹⁵ Další učebnice *Kouzelné zrcadlo literatury* se kromě charakteristiky Kunderových děl soustředí i na otázku toho, na co se se konkrétně spisovatel ve svých dílech koncentruje, aby lépe studenti chápali jeho postupy a dokázali je později sami odůvodnit. „Zaměřuje se na rozkrývání jakýchkoli iluzí, nelitostně podrobuje zkoumání všechno nedotknutelné, zkoumá spodní vrstvy a skryté proudy každého jevu a pojmu tak, jak to činí ve filozofii fenomenologové. Kundera je ovšem spisovatel, tudíž využívá literárních postupů. Strach z iluze mu nedovoluje zakalkulovat do obrazu světa Boha, a tak autor přidělil roli demiurga sám sobě. Svět Kunderovských próz postrádá mravní řád a z něho vyplývající smysl, rozpadá se na množství nenahraditelných lidí zaměnitelných situací, z nichž jen některé se uskutečňují, ostatní pak existují v říši možností, z níž autorova imaginace hojně čerpá.“⁹⁶ Kromě toho, že se autor soustředí ve své tvorbě na utváření abstrakcí v lidském vědomí a sebeuvědomění, věnuje podle této učebnice pozornost i čtenářům a tomu, jak mohou vnímat jeho dílo, nebo jaké z něj mohou mít potěšení. Jak již bylo výše zmíněno, na Milana Kunderu je v dnešní době nahlíženo jako na postmodernistického spisovatele. To ovšem úzce souvisí se čtenáři a jejich prožitky. „Charakteristickým rysem postmodernistického díla je i dvojúrovňovost estetického

⁹⁴ ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4.ročník středních škol*: učebnice: zkrácená verze. Vyd. 1. – dotisk. Brno: Didaktis; c2012, s. 67.

⁹⁵ PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku na středních školách*. Sokolov: O.K.Soft, 1997, s.68.

⁹⁶ BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005, s. 190.

vnímání, způsobilost zaujmout jak čtenáře náročného, tak i masového. Tomuto požadavku vycházejí Kunderovy romány vstříc. Náročný čtenář najde intelektuální ekvilibristiku, aplikaci pohledů moderních filozofů na člověka a společnost, vtip, šarm a odvalu, s níž spisovatel rozšiřuje meze běžného myšlení. Pro masové čtenáře jsou tu atraktivní a pikantní témata z politiky i erotiky, překvapivé ponory do tajemných hlubin lidské psychiky a názorné příklady třeba z nesnadno přístupné oblasti ducha, jakou je například Wittgensteinova teorie jazykových her.⁹⁷ Na své si tedy přijde náročnější i méně náročný čtenář a každý tím pádem může rozumět dílu jinak, záleží čistě na pohledu.

Výše zmíněné učebnice se jako jediné soustředí na Kunderův styl a jeho tvorbu v obecnějším měřítku. Ostatní učebnice se věnují spíše konkrétním aspektům každého díla, nebo se vůbec žádné charakteristice nevěnují. Ačkoliv není charakteristika Kunderova stylu v učebnicích tak častá, rozhodně je důležitou složkou při výkladu jeho textů, studenti se takto mohou blíže seznámit se spisovatelovou tvorbou.

2.2.8. Rozdíly v prezentaci Milana Kundery a jeho díla v učebnicích

Nyní bych shrnula všechny poznatky, které jsem během celé analýzy výukových textů soustředících se na literárněhistorické přehledy nashromáždila. Konkrétně se budu snažit zjistit, zda, a hlavně jakým způsobem se v průběhu vymezeného období měnila prezentace Milana Kundery a jeho tvorby v učebnicích, které učebnice obsahovaly více informací a které méně.

Milanem Kunderou a jeho díly se učebnice začaly zabývat až v 90. letech 20. století, jako v první z prozkoumávaných učebnic Kunderu nalezneme v *České literatuře po roce 1945* vydané v roce 1992. Tato kniha se docela podrobně soustředí na Kunderův život a jeho tvorbu, zaměřuje se i na značnou část bodů, kterým jsem se věnovala v minulých podkapitolách.

O tři roky mladší učebnice *Literatura v kostce* i další její pokračování (nejmladší vydání je z roku 2009) podávají opravdu jen nejzákladnější heslovité

⁹⁷ BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005, s. 191.

informace. Nejvíce kladou důraz na román *Žert*, kterému je věnováno i převyprávění děje v několika větách.

Student se dále může setkat s vydáním *Přehledu české literatury 20. století* z roku 1997 a z roku 2002. Autoři *Přehledu* se zde nejvíce soustředí na charakteristiku tří nejčastěji volených děl, a to sbírka *Směšných lásek*, román *Žert* a *Nesnesitelná lehkost bytí*.

Učebnice *Česká a světová literatura po roce 1945* z roku 2000 se téměř shoduje s učebnicí z roku 1992, ačkoliv se autoři těchto knih liší. V roce 2005 vyšla učebnice určená pro gymnázia a učebnice věnovaná středním odborným školám, opět v těchto učebnicích nalezneme častou shodu v obsahu. Obě se na Kunderův život soustředí celkem podrobně a ke každému z děl je napsaná zajímavost či charakteristika.

Učebnice Věry Martinkové z roku 2005 a 2007 se opět vztahují k heslovitosti, řekněme, že tato učebnice neobsahuje tolik informací jako například učebnice určená gymnáziím nebo učebnice *Česká literatura po roce 1945* vydaná v roce 1992.

Naopak učebnice *Literatura 4* z roku 2012 se navrácí zpět k rozsáhlému obsahu. Od minulých učebnic se liší v tom, že se podobá komiksu. Obsahově se vyjadřuje o spisovatelově životě v několika větách a opět nejvíce pozornosti věnuje *Směšným láskám*, *Žertu* a *Nesnesitelné lehkosti bytí*, oproti minulým učebnicím se také věnuje románu *Nesmrtelnost*.

Literatura v souvislostech vydaná v roce 2014 se naprosto liší od všech doposud zmíněných učebnic. Tato kniha jako jediná nevěnuje Kunderovi celou kapitolu. Spisovatelova díla je v učebnici možné nalézt podle roku vydání v souvislosti s dobou. Díla jsou přiblížena několika větami, které obsahují spíše základní povědomí o dílech samých. Kundera jako spisovatel i se svými díly v knize splývá a je poměrně náročné v této učebnici všechny informace o něm v krátkém čase nashromáždit.

Do roku 2005 převládají tedy učebnice, které Kunderovi vymezují vlastní kapitolu. Tyto starší učebnice jsou obsáhlé a velice dobře informují o spisovateli i jeho umělecké tvorbě. Učební texty v následujících letech se spíše přiklánějí k heslovitosti, ačkoliv je v těchto knihách Kunderovi věnována též vlastní kapitola, informace v ní nejsou tolik obsáhlé, naopak bych řekla, že se soustředí alespoň na ty nejzákladnější

informace o každém z děl. Učebnice po roce 2010 se opět navracejí k obsáhlejší informacím a případné charakteristice knih. Nejnovější učebnice se spíše soustředí na souvislosti v rozřazených etapách podle doby, nicméně se o každé knize v několika větách zmíní či jí charakterizuje. Díky analýze je nyní jasné, že se učebnice více soustředí i na román *Nesmrtelnost*. Naopak co se během uplynulých let nezměnilo, je velký zájem autorů věnovaný knihám *Směšné lásky*, *Žert* a *Nesnesitelná lehkost bytí*.

2.3. Čítanky

2.3.1. Vybrané pasáže

Čítanky doplňují výklad učebnic úryvky z textů, které byly vybrány jako názorná ukázka spisovatelova stylu psaní v konkrétních dílech. Díky ukázce si student může vyzkoušet vytváření charakteristiky díla nebo postav či hledat různé prostředky, například jazykové ale i kompoziční. Dalším cílem této podkapitoly bude tedy zjistit, jestli tvůrci čítanek zadávají studentům úkoly v souvislosti s ukázkami, které učebnice nabízejí a případně jaké úkoly to jsou. Pokusím se také zjistit, zda se výrazně liší výběr ukázek Kunderova díla v průběhu let, nebo jestli zůstává oblíbenost stejných ukázek zachována.

Nejčastěji si v čítankách lze povšimnout ukázek z románu *Žert*. V *Čítance české a světové literatury* je s *Žertem* spjato hned několik úryvků. V první ukázce hrdina promlouvá o mládí, jež není hotové a připravené čelit světu, a proto si mladí lidé vytváří masky, aby jimi překryli své nehotové tváře. V další ukázce Ludvík vede debatu se svým přítelem ze školních let (Jaroslavem) o symbolech doby, o Juliu Fučíkovi jako symbolu své doby. Vypravěčem v této ukázce je právě Jaroslav. V následujícím úryvku je popisována debata mezi dětmi, které se snaží sdělit tutéž naučenou frázi, jen jinými slovy při „vítání občánků“. Další, 15. část 7. kapitoly zobrazuje to, jak si Ludvík uvědomuje, že žerty a omyly se kolem něho množí, jeho vlastní šprým se opět obrátil proti němu a celé to započal on sám hloupým žertem s pohlednicí.

Čítanka k Literatuře v kostce nabízí před samotnou ukázkou shrnutí děje v několika větách, dále charakteristiku postav a důležité prvky v díle se objevující.

Rovněž zde studenti mohou nalézt několik kratších úryvků z díla a dva úryvky delší. První z delších úryvků je vyprávěn hlavním hrdinou, popisuje svou přítelkyni Markétu, její povahu a politický postoj, v druhé z dalších ukázek je popisována situace po onom žertu na pohlednici, kvůli kterému je Ludvík Jahn právě vyslýchán. Na konci kladou tvůrci čítanky studentům za úkol analyzovat úryvek po stránce tematické, kompoziční a jazykové, poté mají uvážit poměr mezi narativní složkou textu a meditativností filozofickou úvahou, tento nalezený poměr by měli také zdůvodnit. Cílem dalšího úkolu je v díle poznat motiv žertu a vytvořit hypotézu, jaký význam či dosah má volba ich–formy o několika mluvčích.

S rychlým shrnutím děje románu v několika větách se studenti mohou setkat i v *Čítance k přehledu literatury 20. století*, i zde se autoři soustředí na pasáž, kde je hlavní hrdina zpovídán kvůli svému žertu na pohlednici.

Čítanka 4 k Literatuře z edice Maturita nabízí úryvek, ve kterém se hlavní hrdina navrácí do rodného města a ve vzpomínkách se vrací k okolnostem svého osudového žertu, soustředí se tedy dost, jako předchozí učebnice, na Markétu a na to, jakým způsobem vlastně první žert vznikl. Nyní mají studenti za úkol charakterizovat vypravěče ukázky, jak se ve způsobu, jakým vypráví, odráží jeho psychologie jakožto literární postavy. Důležitá je i pro tvůrce odpověď na otázku, jakou konkrétní historickou skutečností je ukázka inspirována. V textu je rovněž potřeba najít citace dobového jazyka a narážky na dobové fráze a floskule. Další ukázkou se naopak tvůrci učebnice snaží studentům napomoci tak, že zvýrazňují věty či slovní spojení a určují, zda se například jedná o parentezi, katachrezi, metaforu či exklamaci. Pro tyto prostředky byla zvolena pasáž, jejíž děj se odehrává v době vojenské služby u PTP, jednotka lidí nepohodlných režimu. V této pasáži je Ludvík Jahn svědkem sabotáže ostatních vojáků při běžeckém závodě a jediný, kdo se snaží být poctivý, je voják Alexej, ten navzdory svému přesvědčení pyká kvůli otcově prohřešku.⁹⁸ Pod úryvkem se nachází odstavec věnovaný právě postavě Alexeje, u této postavy Kundera opět rozvíjí téma žertu.

Na román *Žert* se svou ukázkou soustředí i *Čítanka pro IV. ročník gymnázií*. I zde tvůrci zvolili pasáž věnovanou Markétě a úryvek, kde musí Ludvík Jahn

⁹⁸ KRAUSOVÁ, Lenka a Lukáš FOLDYNA. *Čítanka 4: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006, s. 159.

ospravedlňovat jeho žert na pohlednici, ačkoliv již předem ví, že je ztracen. V poslední řadě tomuto románu je věnována pozornost v „doplňkové“ knize zvané *Zásobník textů a otázek 4* od Věry Martinkové. Samotné ukázce předchází spisovatelův komentář k jeho dílu. Ukázka se podobně jako u předešlých učebnic týká vztahu hlavního hrdiny k Markétě a ke vzniku prvního žertu, jenž byl následován řadou žertů dalších. Rovněž se v této čítance nachází opět ukázka z momentu, kdy je Ludvík vyslýchán kvůli textu, který napsal na pohlednici. Úryvky z románu jsou doplněny o komentář Zdeňka Kožmína a o řadu úkolů; ty se velice podobaly úkolům v předešlých čítankách.

Čítanky velice často nabízí i úryvky z románu *Nesnesitelná lehkost bytí*. Čítanka k *Literatuře v kostce* nejdříve převypráví děj této knihy a poté se soustředí i na obsahovou charakteristiku. Jako první je zde pasáž o rozhovoru Tomáše a Terezy, který se točí kolem Tomášovy nabídky od ředitele jedné švýcarské nemocnice, hlavním tématem této konverzace je tedy odjezd do Švýcarska. V druhé pasáži je již Tereza na cestě domů a Tomáš se rozhodne Terezu následovat, v tomto úryvku se též objevuje fráze: „Es muss sein. Es muss sein.“ Tuto ukázkou následují úkoly určené pro studenty, nyní mají zdůvodnit, proč je Kundera výrazným představitelem postmoderní literatury. Dále studenti mají zjistit, co je centrálním motivem románu a zhodnotit vztah Tomáše a Terezy – možnosti návratu a skutečného naplnění lásky, důsledky lidských omylů a chyb. Čítanka od Aloise Bauera a Jany Vrajové nabízí ukázkou té části románu, kdy autor vypráví o setkáních Tomáše s Terezou, kde lze zaznamenat i motiv dítěte v ošatce poslané po vodě. Tereza představuje dítě, vůči kterému Tomáš chová nevysvětlitelné city. Následující úryvek je z té části příběhu, kdy se Tereza pokouší oplatit Tomášovi jeho nesčetné nevěry tím, že mu sama bude nevěrná s jakýmsi inženýrem v jeho bytě. Další dvě méně rozsáhlé pasáže se věnují pohřbu, kterého se Tomáš zúčastnil, a posledním řádkům románu, kdy se Tereza s Tomášem po vážném rozhovoru odebírají ze zábavy domů. Ukázkou románu *Nesnesitelná lehkost bytí* lze zaznamenat i v čítance od Věry Martinkové, zde předchází ukázce a zároveň na ni navazuje doslov z exilového vydání od Květoslava Chvatíka: *Kunderova planeta nezkušenosti*. I v této učebnici nalezneme ukázkou z rozhovoru Tomáše a Terezy o přestěhování do Curychu a druhou věnující se odjezdu Terezy a posléze i Tomáše z Curychu zpět do Prahy. V těchto pasážích je velice dobře znázorněna lehkost a tíže bytí. U této čítanky je nutno dodat, že se obsah o Kunderově tvorbě shoduje ve všech jejích vydáních.

Nyní se budu věnovat románu *Nesmrtelnost* a jeho úryvkům v čítankách. V *Čítance pro střední školy* od Jaroslava Pecha je nejdříve představeno téma, o čem román pojednává, poté je pozornost věnována pasáži, ve které autor vypráví o setkání Hemingwaye s Goethem a jejich rozpravě o nesmrtelnosti. Uvedená pasáž pravděpodobně nejvýstižněji z celé knihy filozoficky osvětluje význam slova nesmrtelnost, což je i název knihy, tak, jak ho chápe Kundera, ale hlavně, jak na tento význam nazírá. K tomuto osvětlení využívá Kundera dvou „nesmrtelných“ velikánů, kteří se spolu ve fikčním světě setkají, přátelí a diskutují. Nesmrtelní zůstávají i nadále v myslích jedinců současné doby, nicméně se obraz či představa o těchto velikánech rozhodně neshoduje s realitou. *Čítanka 4* z edice Maturita v úvodní pasáži uvedeného románu nastiňuje situaci, kdy autor leží na lehátku a zahlédne Agnes a její gesto, které značí mávnutí ruky. Druhým úryvkem v této učebnici je pasáž, kdy autor již zrůna přemýšlí o své hrdince Agnes, opět popisuje ono gesto, ze kterého Agnes povstala. Úkolem k těmto úryvkům je zjistit, pro který literární proud je v tomto románu Kunderův způsob psaní typický a jaké jsou důsledky jeho užití pro interpretaci díla. Dále studenti mají za úkol najít v ukázce ironii a odůvodnit, proč ji spisovatel použil. V poslední řadě je v učebnici otázka tázající se na jiné poetické prostředky, které lze v ukázce najít.

Literatura IV od Bohuslava Hofmanna začíná ukázkou vyprávění Bettiny o setkání Beethovena a Goetha se šlechtickou rodinou – Goethe uctivě pozdravil a smekl klobouk, zatímco Beethoven si klobouk nechal na hlavě a pokračoval v chůzi, poté je úryvek stočen k hudbě a slavným klasickým hudebním skladatelům, dále je opět kladena pozornost na motiv sejmutého či nesejmutého klobouku. V následující ukázce je zaznamenán opět rozhovor mezi Hemingwayem a Goethem, jejichž téma se stáčí k nesmrtelnosti. Úryvky Kunderova románu *Nesmrtelnost* jsou provázány také komentářem autora, který jím vymezuje pojetí vlastních románů. Opět zde studenti mají za úkol formulovat, o čem ukázky v díle pojednávají a jak by žánrově určili druhý díl *Nesmrtelnosti*. V *Čítance k Přehledu literatury v 20. století* lze nalézt ukázky z Kunderova doslovu z roku 1992 ke zmíněnému románu.

Tvůrci *Čítanky k Přehledu 20. století* věnují také svou pozornost *Směšným láskám*. Nejdříve jmenují nejznámější povídky ze sbírky a následně sbírku charakterizují jako celek. Autoři této učebnice si vybrali jako ukázkou ze sbírky povídku *Falešný autostop*, konkrétně je zde ukázka z chvíle, kdy mladík s dívkou

překročili hranice své identity a nyní si mladík vleče dívku nahoru do pokoje. Poté se mladík s dívkou pomiluje jako s typem ženy, ke kterým má přímo odpor, ukázka končí momentem kdy „je po všem“ a mladík musí přivolat lítost, aby utišil svou dívku.

Čítanka literatury pro 4. ročník středních škol začíná svou pasáž z *Falešného autostopu* v momentu, kde dívka s hochem hrají oba plně svou hru – hoch změni směr a bere dívku do restaurace. V této pasáži oba začínají značně překračovat hranice své identity. Dále je v úryvku viditelné, jak tenká hranice identity je a jak snadno se dá překročit. Často ovšem takový čin nese i své následky, které jsou právě pro lidskou identitu, či pro člověka samotného zdrcující.

Úryvek z *Čítanky české a světové literatury po roce 1945* začíná těsně po přípitku hochu s dívkou a stejně jako u předešlých čítanek, pokračuje úryvek až do konce příběhu. Chlapec i dívka se dostávají postupně dál a dál za své hranice. Oba si své proměny všímají, nicméně se již hra nedá zastavit. Postupně oba zacházejí dál za hranice své identity, odkud už není možné návratu na stejný bod. Výjimkou mezi učebnicemi je čítanka od Bauera a Vrajové, kde byly ukázky z povídky *Nikdo se nebude smát*. Nejdříve je v několika větách shrnut celý děj povídky a poté následuje ukázka z momentu, kdy se hlavní hrdina poprvé setkává tváří v tvář s jistým panem Zátureckým a následně i s jeho manželkou. Následuje krátká ukázka, kdy přichází Klára za vypravěčem a vyčítá mu, že nedokázal se Zátureckým jednat přímo a pravdivě.

Čítanka české a světové literatury po roce 1945 a *Čítanka Literatury pro 4. ročník střední školy* soustředí svou pozornost i na román *Život je jinde*, obě učebnice si vybraly ukázku, jež začíná momentem, kdy Jaromil odevzdává občanský průkaz v budově Sboru národní bezpečnosti a udává bratra jeho zrzavé dívky, dále jsou v ukázce vyobrazeny pocity, které po tomto momentu hlavní hrdina prožívá. Podle učebnice *Česká a světová literatura po roce 1945* je v knize tato pasáž jedna z nejsilnějších.

Jako jediná otiskla *Čítanka literatury pro 4. ročník střech škol* Kunderovu báseň *Ukolébavka*, kterou zpívá žena svému muži. Tato báseň je výjimečná tím, že ji Kundera poslal do *Básnického almanachu 1953–1959*, do tohoto almanachu měl každý básník zaslat svou nejmilejší báseň z posledních let své tvorby. Další výjimkou

bylo otištění úryvku z předmluvy hry *Jakub a jeho pán* v učebnici *Česká a světová literatura po roce 1945*.

Soudím, že podle objevujících se motivů v ukázkách a podle úkolů, které autoři čítanek studentům po každém úryvku zadávali, se také domnívali, že vybrané ukázky nejvíce pomohou studentům s charakteristikou Kunderových děl, a tudíž studenty „nutí“ k zamyšlení. Kromě otázek a úkolů, které byly studentům zadávány, je mezi analyzovanými knihami i čítanka, jež v první ukázce nabízí (právě díky úkolům) možnost samostatné charakteristiky díla a vyhledávání jazykových či kompozičních prostředků, v druhé ukázce naopak sami tvůrci poukazují na důležité prvky charakterizující dílo, což by studentům mohlo značně pomoci při samostatné práci s textem. Podle mého názoru zvolili tvůrci čítanek správné ukázky, lze v nich velice dobře zaznamenat témata, motivy ale i kompoziční prvky konkrétního díla. Pokud autoři využili pro ukázkou z konkrétního díla více pasáží, zvolili správné úryvky v pořadí, které se jeví praktické. Myslím, že tyto „složené“ ukázky slouží velice dobře účelu, tedy jak jsem výše zmínila, napomáhají studentům rozeznat prvky, které jsou typické pro zvolené dílo. Snad jedinou výjimkou, kdy se domnívám, že by studenti nemuseli textu rozumět, jsou úryvky v čítance *Literatura IV*. Ukázky jsou vybrané z díla *Nesmrtelnost*, převážně nabízejí text o Bettině von Arnim. Tyto pasáže však mohou být složité na pochopení právě proto, že v nich není na první pohled jasné, že klíčovým tématem je opět nesmrtelnost.

Naopak velice zajímavá ukázka je z románu *Žert*, v níž děti při události vítání občánků hovoří o rodině, matkách, otcích a potomcích. Tento úryvek může být demonstrací toho, jak socialismus působí na každého jedince již od útlého věku, dokud každý jednotlivec „nešpačkoval“ dokola tutéž myšlenku, tatáž slova. Právě děti se ale nebrání opakovat to, co je učí dospělí. Kundera mohl chtít v tomto úryvku poukázat na to, jak stát chtěl ovládat myšlení každého jedince.

V prezentaci Kunderových děl skrze úryvky z knih nebyla zaznamenána žádná rapidní změna. Výše zmíněná Kunderova díla se v průběhu let v čítankách objevují všechna. Jedinými dvěma výjimkami jsou *Čítanka pro 4. ročník středních škol* z roku 1991 a 1997, kde nalezneme i báseň *Ukolébavka, kterou zpívá žena svému muži a Čítanka české a světové literatury po roce 1945*, do níž je vložen úryvek z předmluvy

ke hře *Jakub a jeho pán*. Ostatní čítanky ve většině případů volí jako ukázkou stejné pasáže, které v některých případech bývají rozšířené o další úryvky.

Závěr

Tématem této práce byly proměny prezentace díla a života Milana Kundery ve středoškolských učebnicích a čítankách vydávaných od 90. let. Metodou analýzy zjišťovala, jakým způsobem tvůrci těchto učebnic k interpretaci díla a života Milana Kundery přistupují. Při této analýze bylo využito devatenáct středoškolských učebnic a šestnáct středoškolských čítanek vydávaných od devadesátých let dvacátého století po současnost.

Předkládaná práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá středoškolskou literární didaktikou, jejíž součástí je i podkapitola zaměřená na Milana Kunderu, v rámci níž je analyzováno, do jakého období je Milan Kundera obvykle zařazován, jak často a jaká jeho díla se v učebnicích objevují, nebo jsou případně opomíjena. Praktická část pak využívá výše zmíněných poznatků ke kritické analýze proměny prezentace díla a bibliografie tohoto autora v učebnicích.

Jak již bylo výše zmíněno, metoda analýzy byla uplatněna i v praktické části. Odvíjela se však od výsledků rozboru, který jí předcházel. V praktické části tedy bylo zkoumáno, jak se tvůrci učebnic soustředí na biografii Milana Kundery, charakteristiku spisovatelova stylu, na to, jaká jeho díla se v učebnicích jeví jako ústřední a zda se autoři učebnic v rámci těchto děl soustředí na témata, motivy, postavy a jejich charakteristiku, kompozici a jazykové prostředky v knihách užívané, nebo na samotné shrnutí děje.

Součástí praktické části této bakalářské práce byla i analýza čítanek, která zkoumá, z jakých děl se ukázky v čítankách objevují, především o jaké konkrétní ukázky se jedná a jak s nimi původci zkoumaných čítanek nadále pracují.

Prezentace tvorby a života Milana Kundery ve středoškolských učebnicích vydávaných od 90. let se opravdu proměňuje. Ačkoliv se tvůrci učebnic ve výběru nejfrekventovanějších děl shodují, rozcházejí se často ve způsobu, jaký volí při výkladu látky ve svých učebnicích. Jedním z nejdůležitějších rozdílných aspektů výkladu látky je rozhodně obsáhlost každého z výkladu v učebnicích.

Mezi „vlajková díla“, autory učebnic vyhodnocená jako nejdůležitější patří *Žert*, *Směšné lásky*, *Nesnesitelná lehkost bytí* a *Nesmrtelnost*. Jedná se o díla, která

adekvátně odrážejí nejzásadnější aspekty spisovatelovy tvorby. Autoři se napříč učebnicemi převážně zaobírají dějem knih a jejich převyprávěním. Nejvíce však v tomto ohledu věnují pozornost právě výše zmíněným pěti knihám. Dále je v učebnicích pozornost hojně věnována Kunderovu životu, ale i jazykovým a kompozičním prostředkům, které jsou charakterizovány především u románu *Žert*.

Méně se autoři učebnic zaobírají tématem či motivy objevujícími se v Kunderově tvorbě, témata i motivy jsou spíše jen zběžně zmíněny a v některých učebnicích dokonce opomenuty. Postavám autoři učebnic věnují trochu více pozornosti, nicméně jsou charakteristice podrobeny pouze v několika případech. Nejvíce se autoři učebnic knih postavami zaobírají ve spojitosti se *Směšnými láskami* a *Nesnesitelnou lehkostí bytí*.

Analyzované učební knihy se často liší v obsáhlosti informací, které o Milanu Kunderovi nabízejí. V průběhu let byly vydávány učebnice, které jsou obsáhlé a jejich tvůrci volili spíše rozvitě věty. Vznikaly však i učebnice při jejichž tvorbě byl kladen důraz spíše na heslovitost a krátké jednoduché. Zatím co v jedné učební knize je kladen důraz na charakteristiku Kunderova stylu, v ostatních se tvůrci učebnic soustředí na kompoziční a jazykové prostředky.

Nejvíce se od ostatních knih v prezentaci díla a života Milana Kundery lišily učebnice vydané v roce 2010, 2012, 2014 a 2015. Jedná se konkrétně o učebnice *Literatura pro 4. ročník středních škol* a *Literatura v souvislostech 4*. V první zmiňované učební knize je využíváno nápaditého barevného odlišování textů, obrázků a komiksových prvků. Nápadně se kniha od předchozích učebnic odlišuje tím, že nejprve shrne veškerou tvorbu Milana Kundery a poté se teprve navrací k charakteristice nejvýznamnějších z děl. V učebnici *Literatura v souvislostech 4* není jako v jediné Milanu Kunderovi věnována kapitola. Spisovatelova díla je v učebnici možné nalézt podle roku vydání v souvislosti s dobou, kde jsou charakterizována v několika větách. I v této učebnici je využito mnoha fotografií a obrázků, které nebyly během analýzy učebnic vydávaných do roku 2010 příliš zaznamenány.

Analýza provedená napříč čítankami prokázala, že autoři čítanek se obecně přiklánějí k výběru ukázek ze stejných děl. Nejčastěji se tak student může v čítankách setkat s úryvkem z děl *Žert*, *Nesnesitelná lehkost bytí*, *Směšné lásky*, *Nesmrtelnost* a *Život je jinde*. V případě povídkového souboru *Směšné lásky* se v čítankách nejvíce objevují

úryvky z povídky nazvané *Falešný autostop*. Převážně jsou v čítankách voleny jako ukázky stejné pasáže, které v některých případech bývají rozšířené o další úryvky. Výběr stejných ukázek v čítankách může svědčit o přesvědčení jejich autorů o tom, že právě tyto úryvky nejvíce pomohou studentům s charakteristikou Kunderových děl. V čítankách jsou ukázky z textů spisovatelových děl následovány otázkami a úkoly. Mezi analyzovanými knihami je i čítanka, jež v první ukázce nabízí, právě díky úkolům, možnost samostatné charakteristiky díla a vyhledávání jazykových či kompozičních prostředků, v druhé ukázce naopak sami tvůrci poukazují na důležité prvky charakterizující dílo, což by studentům mělo značně pomoci při samostatné práci s textem. Až na pár výjimek nebyly tedy u čítanek zaznamenány větší proměny v prezentaci díla Milana Kundery.

Do kapitol věnovaných Milanu Kunderovi tvůrci některých učebnic vložili komentáře, ať samotného spisovatele či jiných literárních historiků, kterými byl doplněn výklad látky. Kromě tří učebnic, *Přehled české literatury 20. století*, *Literatura IV* a *Kouzelné zrcadlo literatury*, nebylo možné v učebních knihách dohledat, z jakých studií, doslovů nebo jakýchkoliv jiných dokumentů tvůrci učebnic při vkládání komentářů čerpali. Jedná se o učební texty *Česká a světová literatura po roce 1945*, *Česká literatura po roce 1945*, *Literatura pro 4. ročník středních škol* a *Literatura pro 4. ročník gymnázií*. Pokud nejsou takové literární zdroje uveřejněny, není příliš usnadněna případná studentova práce s vyhledáváním dalších informací o daném autorovi a jeho tvorbě. Nejenže tyto učebnice neposkytují informace, z jakých zdrojů bylo v případě komentářů čerpáno, dokonce v těchto učebnicích nelze dohledat vůbec žádné zdroje, což ovšem naznačuje, že kromě zmíněných komentářů nevyhledávali autoři při tvorbě těchto knih žádnou další odbornou pomoc a spoléhali se na své znalosti. Nutno podotknout, že kapitoly zahrnující tyto poznámky jsou rozsáhlé a poměrně detailně vypracované. Zbývající analyzované knihy standardně skýtají, až na výjimky, jimiž jsou *Literatura v kostce* či *Literatura pro 4. ročník středních škol* od Andreeho, literární prameny, ze kterých byly při tvorbě čerpány informace. Jedná se o učebnice *Literatura 4* od Věry Martinkové, *Literatura v souvislostech* a *Literatura: přehled středoškolského učiva*. Často byly zdrojem informací literární slovníky, sborníky studií literárních historiků, literárněhistorické práce či encyklopedické příručky.

Je patrné, že se prezentace Kunderova díla a života v učebnicích od 90. let proměnila. Milanu Kunderovi je v současné době věnováno méně prostoru. Až na několik výjimek se kvalitněji spisovatelovou tvorbou zabíraly učebnice vydávané do roku 2005. Naopak tvůrci mladších učebnic dávají zjevně přednost jednoduchosti a volí při tvorbě učebnic velice zajímavou a přijatelnou grafickou úpravu, která by se studentům mohla zalíbit. V čítankách se převážně objevuje pět děl, která jsou charakteristická pro Kunderovu tvorbu a vhodně doplňují výklad v učebnicích. Náhled tvůrců se na skladbu učebnic literatury tedy během let proměnil.

Summary

The aim of this bachelor thesis was to discover how the presentation of the works and life of Milan Kundera had been changing in the secondary school reading books published since the 90's to the present day. In order to find the answers 21 textbooks and 13 reading books were used. An analysis was carried out on all these materials with the objective to discover how the authors approach the interpretation of the works and life of Milan Kundera.

The theoretical part of the presented work touches upon didactics of literature. It also includes a subchapter devoted to Milan Kundera containing research that places emphasis on the selection of his works used in the textbooks. The findings are subsequently dealt with in the practical part of the thesis. The practical part is focused on the analysis of the textbooks and reading books. Specifically, how the creators of the textbooks approach the author's life and the characterization of his writing style. Furthermore, it was researched what works are being analysed in the textbooks the most and which parts are prioritized. Then the same analysis was conducted on the reading books. Within the scope of reading books, the choice of Kundera's works was analysed and what excerpts were selected.

Across the textbooks, the authors mostly focus on the plots of Kundera's books, and their retelling. The most attention in this respect is drawn to the following works: *Žert* (*The Joke*), *Směšné lásky* (*Laughable Loves*), *Nesnesitelná lehkost bytí* (*The Unbearable Lightness of Being*) and *Nesmrtelnost* (*Immortality*). Regarding these works, the linguistic and compositional means are also commented on while a significant portion of attention is focused on Kundera's life. In contrast, the characterization of Kundera's style, characters, motifs and topics do not appear as frequently. The analysis carried out on the readers proved that the authors customarily prefer selecting the same books. Generally, the students will be presented with excerpts from *Žert* (*The Joke*), *Nesnesitelná lehkost bytí* (*The Unbearable Lightness of Being*), *Směšné lásky* (*Laughable Loves*), *Nesmrtelnost* (*Immortality*) and *Život je jinde* (*Life is Elsewhere*). In the reading books, the excerpts are followed by questions and assignments.

It is apparent that the representation of Kundera's works and life in the textbooks has changed since the 90's. Nowadays, not so much attention is paid to Milan Kundera himself. Apart from a few exceptions, the textbooks published until 2005 were of better quality with regard to Kundera's work. On the contrary, the authors of the more recent textbooks prefer simplicity and favour designing interesting graphics. In the reading books, there are five works that appear most frequently that are typical of Kundera's work and fitting for the commentary in the textbooks. Consequently, authors' view on the contents of literature textbooks has changed over the years.

Prameny a literatura

Prameny – učebnice a čítanky

ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol: učebnice: zkrácená verze*. Vyd. 1. - dotisk. Brno: Didaktis, c2012. ISBN 978-80-7358-189-3.

ANDREE, Lukáš. *Literatura pro 4. ročník středních škol: učebnice*. Brno: Didaktis, 2010. ISBN 978-80-7358-149-7.

BAUER, Alois a Jana VRAJOVÁ. *Čítanka 2: antologie textů z české a světové literatury pro 3. a 4. ročník středních škol*. Olomouc: Rubico, 2003. ISBN 80-7346-002-5.

BAUER, Alois. *Přehled literatury: stručný přehled literární teorie a historie pro maturanty*. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN 80-7346-055-6.

BLAŽKE, Jaroslav. *Kouzelné zrcadlo literatury: od železné opony k postmoderně*. Praha: Velryba (nakladatelství), 2005. ISBN 80-85860-16-3.

HOFFMANN, Bohuslav. *Literatura IV: Výbor textů. Interpretace. Literární teorie*. 2., upravené vyd. Praha: Scientia, pedagogické nakladatelství, 2004. ISBN 80-7183-321-5.

HOZNAUER, Miloslav. *Česká literatura po roce 1945: Učebnice literatury pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-48-1.

HOZNAUER, Miloslav. *Čítanka literatury pro 4. ročník středních škol*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1997. ISBN 80-7168-469-4.

HOZNAUER, Miloslav. *Čítanka literatury pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 1991. ISBN 80-85298-27-9.

KRAUSOVÁ, Lenka a Lukáš FOLDYNA. *Čítanka 4: k Literatuře - přehledu SŠ učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006. ISBN 80-86873-01-3.

MARTINKOVÁ, Věra a Daniela FOCHOVÁ. *Čítanka 4: Alternativní učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Trizonia, 1994. ISBN 80-85573-35-0.

MARTINKOVÁ, Věra. *Čítanka 4: česká a světová literatura 1945 - 2006*. 3. vyd. v nakl. Tripolia, (celkově 4. vyd.). Praha: Tripolia, 2007. ISBN 978-80-86448-35-0.

MARTINKOVÁ, Věra. *Čítanka 4: česká a světová literatura 1945-2006 : [pro 4. ročník středních škol]*. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-895-0.

MARTINKOVÁ, Věra. *Čítanka 4: pro 4. ročník středních škol*. 2. vyd. /. Praha: Tripolia, 2000. ISBN 80-86448-11-8.

MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: Alternativní učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Trizonia, 1994. ISBN 80-85573-34-2.

MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: česká a světová literatura 1945 - 2005*. 3. vyd. v nakl. Tripolia, (celkově 4. vyd.). Praha: Tripolia, 2007. ISBN 978-80-86448-37-4.

- MARTINKOVÁ, Věra. *Literatura 4: česká a světová literatura 1945-2005*. 3. vyd. /. Praha: Tripolia, 2005. ISBN 80-86448-31-2.
- MARTINKOVÁ, Věra. *Zásobník textů a otázek 4: Alternativní učebnice pro 4. ročník středních škol*. Praha: Trizonia, 1994. ISBN 80-85573-38-5.
- NEZKUSIL, Vladimír. *Česká a světová literatura po r. 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-710-3.
- NEZKUSIL, Vladimír. *Čítanka české a světové literatury po roce 1945 pro 4. ročník středních škol*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-711-1.
- PECH, Jaroslav. *Čítanka pro střední školy*. Praha: Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0558-X.
- POLÁŠKOVÁ, Taťána, Dagmar MILOTOVÁ a Zuzana DVOŘÁKOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2005. ISBN 80-902571-4-3.
- POLÁŠKOVÁ, Taťána, Zuzana DVOŘÁKOVÁ a Dagmar MILOTOVÁ. *Literatura: přehled středoškolského učiva*. 2., uprav. vyd. Třebíč: Petra Velanová, 2006. ISBN 80-902571-6-X.
- PROKOP, Vladimír. *Čítanka k Přehledu české literatury 20. století*. Sokolov: O.K. Soft, 2002.
- PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století pro výuku literatury na středních školách*. Sokolov: O.K. Soft, 1997. ISBN (brož.).
- PROKOP, Vladimír. *Přehled české literatury 20. století: pro výuku literatury na středních školách*. Sokolov: O.K. Soft, 2002.
- SOCHROVÁ, Marie. *Čítanka IV. k Literatuře v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 2001. ISBN 80-7200-488-3.
- SOCHROVÁ, Marie. *Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1998. ISBN 80-7200-109-4.
- SOCHROVÁ, Marie. *Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro střední školy*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1999. ISBN 80-7200-343-7.
- SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. 2. dotisk 2. vyd. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0652-9.
- SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. 3. vyd. /. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 2002. ISBN 80-7200-332-1.
- SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. 4. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 2004. ISBN 80-7200-965-6.
- SOCHROVÁ, Marie. *Literatura v kostce: pro střední školy*. Havlíčkův Brod: Fragment (nakladatelství), 1995. ISBN 80-85768-95-X.
- SOUKAL, Josef. *Literatura pro 4. ročník středních odborných škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005. ISBN 80-7235-223-7.
- SOUKAL, Josef. *Literatura pro IV. ročník gymnázií*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005. ISBN 80-7235-311-X.

Prameny – dílo Milana Kundery

KUNDERA, Milan. *Jakub a jeho pán: pocta Denisi Diderotovi*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1992. 116 s. ISBN 80-7108-032-2.

KUNDERA, Milan. *Knih smíchu a zapomnění: román s doslovem Sylvie Richterové a poznámkou autora*. Vydání druhé, autorizované. V Brně: Atlantis, 2017, 259 s. ISBN 978-80-7108-367-2.

KUNDERA, Milan. *Majitelé klíčů: hra o 1 dějství se 4 vizemi*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964, 155 s. Divadlo.

KUNDERA, Milan. *Monology*. 2. přeprac. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964, 110 s. České básně.

KUNDERA, Milan. *Nesmrtelnost: román s doslovem Květoslava Chvatíka a poznámkou autora*. Vyd. 2. Brno: Atlantis, 2000, 358 s. ISBN 80-7108-210-4.

KUNDERA, Milan. *Nesnesitelná lehkost bytí: román*. Vyd. 3. V Brně: Atlantis, 2015, 341 s. ISBN 978-80-7108-351-1.

KUNDERA, Milan. *Ptákovina: divadelní hra*. V Brně: Atlantis, 2015, 135 s. ISBN 978-80-7108-353-5.

KUNDERA, Milan. *Směšné lásky: povídky*. Vyd. tohoto souboru 4. V Brně: Atlantis, 2007. 225 s. ISBN 978-80-7108-286-6.

KUNDERA, Milan. *Valčík na rozloučenou: román*. Vyd. 3. Brno: Atlantis, 2008, 242 s. ISBN 978-80-7108-296-5.

KUNDERA, Milan. *Žert*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968, 279 s. Klíč.

KUNDERA, Milan. *Život je jinde*. Vydání druhé, autorizované. V Brně: Atlantis, 2016, 363 s. ISBN 978-80-7108-361-0.

Literatura

HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. 179 s. ISBN 978-80-246-2626-0.

HORÁK, František et al. *Didaktika základní a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN, 1990. 245 s.

CHLUP, Otokar. *Středoškolská didaktika*. Brno: Společnost Nových škol, 1935. 356 s. Knihovna nových škol; sv. 11.

KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak: (didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Vyd. 1. Jinočany: H & H, 1993. 229 s. ISBN 80-85787-24-5.

NOVÁK, Radomil. Nové možnosti ve vzdělávání učitelů literatury. In: *Jazykové a literární vzdělávání žáků, učitelů a vychovatelů – teorie a současná praxe*. V Ostravě: Ostravská univerzita, 2004. 45 – 53 s. ISBN 80-7042-361-7